

Uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisinin sosyal öğrenme kuramı bağlamında incelenmesi

Examination of the relationship between drug use and urban space within the context of social learning theory

Gönderim Tarihi / Received: 04.02.2025

Mehmet AKALIN¹

Kabul Tarihi / Accepted: 27.03.2025

Doi: [10.31795/baunsobed.1632856](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1632856)

ÖZ: Bu çalışma uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisini sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmada öncelikle Türkiye’de kentsel alanlarda kullanılan uyuşturucu maddelerin neler olduğu, bu maddelerin kullanım ve tercih sebepleri ile uyuşturucu madde kullanımındaki kentsel çevrelerin etkileri üzerinde durulmuştur. Sonrasında uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisini sosyal öğrenme kuramı üzerinden kurabilmek için İç İşleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının hazırladığı “Türkiye Uyuşturucu Raporları” ile “Narkolog Madde Kullanıcıları Profil Analizi Raporları” karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan genel değerlendirmede, Türkiye’deki uyuşturucu madde kullanımına ilişkin suçların (TCK m.191) büyük ölçüde kentlerin bazı bölgelerde (suç oranlarının yüksek olduğu mahallelerde, kent içi çöküntü alanlarında, gecekondu bölgelerinde ve ekonomik ömrünü tamamlamış konut stoklarının bulunduğu metruk alanlarda) işlendiği ve uyuşturucu kullanımının kentlerde sosyal öğrenme ile yaygınlaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel mekân, Uyuşturucu madde, Bağımlılık, Sosyal öğrenme kuramı

ABSTRACT: This study attempts to explain the relationship between drug use and urban space within the framework of social learning theory. The study primarily focuses on the drugs used in urban areas in Turkey, the reasons for the use and preference of these substances, and the effects of urban environments on drug use. Afterwards, in order to examine the relationship between drug use and urban space through social learning theory, the “Turkey Drug Reports” and the “Narcologist Drug Users Profile Analysis Reports” prepared by the Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security, Department of Combating Narcotic Crimes were comparatively analyzed. In the general evaluation, it was concluded that the crimes related to drug use in Turkey (TCK Article 191) were largely committed in some regions of the cities (In neighborhoods with high crime rates, urban slums, shantytowns, and abandoned areas with housing stock that has reached the end of its economic life) and that drug use became widespread in the cities through social learning.

Keywords: Urban space, Drugs, Addiction, Social learning theory

¹ Sosyal Güvenlik Uzmanı, Doç. Dr., Sosyal Güvenlik Kurumu, Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, makalin@sgk.gov.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5170-7503>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The vast majority of drug-related crimes stem from acts such as purchasing/accepting/possessing drugs for personal use (TCK Art. 191) and manufacturing and shipping of drugs (TCK Art. 188) (97.7%). While manufacturing and shipping of drugs are mostly carried out in rural areas and remote corners of cities, acts such as purchasing/accepting/possessing drugs for personal use are committed in cities and central districts. This shows that drug use largely occurs in urban areas.

Security operations targeting activities such as drug supply, sale and use are generally carried out in areas with high crime rates and criminal records, such as shantytowns, urban slums, urban areas with a high stock of abandoned buildings and Romani neighborhoods. Operations related to drug manufacturing and transportation are carried out as a result of tip-offs and long-term follow-ups. Raids on manufacturing plants and vehicles in transit are generally carried out in rural areas.

The most commonly used drug in Türkiye and the first drug that drug users try, even if only once in their lives, is mostly cannabis. Cannabis is rural in terms of its production method and mostly urban in terms of its usage area. Agricultural lands and gardens in rural areas are used for the illegal production of hashish and cannabis root. The area of use of drugs produced from hashish and cannabis root is mostly urban, as is the case with cannabis. The first drug that drug users try, even if only once in their lives, after cannabis is methamphetamine. The spread of synthetic drug trade and the increase in demand for synthetic drugs in Turkey have made methamphetamine the most commonly used drug after cannabis.

In recent years, synthetic drugs that can appeal to every income group have begun to find more space in the market. Synthetic psychoactive drugs such as methamphetamine, synthetic cannabinoid (bonzai), ecstasy and captagon have become the most commonly used drugs in Türkiye after cannabis. The fact that these synthetic drugs can be easily produced in a laboratory environment using imported chemical active ingredients and the relative ease of marketing are some of the reasons for their widespread use. The number of incidents and seizures related to synthetic drugs also confirms the widespread use of these drugs.

In Türkiye, people are mostly introduced to drugs through the use of cannabis. As a result of the spread of synthetic drugs in Türkiye in recent years, young people are trying many other synthetic psychoactive substances and synthetic cannabinoids, especially methamphetamine. Thus, young people take their first steps towards drug addiction with synthetic drugs that are marketed under various names.

Methodology

In this study, it was attempted to explain why drug use is higher in some urban areas in Türkiye within the framework of social learning theory. In this context, it was aimed to determine whether some urban areas and urban environments have an encouraging role in drug use. Firstly, a literature review was conducted regarding the explanation of drug use in cities within the framework of social learning theory. For this purpose, the most commonly used drugs in cities and the reasons for using these substances were explained. While making these explanations, scientific publications, most of which were conducted in the form of field research, were reviewed, evaluated and synthesized. Then, official statistics of the Ministry of Justice, Ministry of Health, Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security, AMATEM and the High Council for Combating Addiction were analyzed comparatively. This analysis of secondary data gave the research a qualitative feature. In the qualitative data analysis stage, firstly, the data were reviewed, separated and summarized by conducting a rough analysis of the “Turkey Drug Reports” and “Substance User Profile Reports” published by the General Directorate of Security’s Department of Combating Narcotic Crimes. Thus, the volume of raw data was narrowed down. Conclusions were drawn from the data that were important for the study and cause and effect relationships were established. The data were organized in the summary tables and the research results were tried to be presented more clearly. The steps in qualitative data analysis such as rough analysis, detailed analysis, data reduction, data display and data verification were followed during these processes. The research design was created according to grounded theory.

Findings and discussion

The favorable environment and conditions that facilitate social learning are much more prevalent in cities than in rural areas. Demographic (population, gender, race), economic (social classes) and sociological (ethnic affiliation, social disorder, conflict environment, patriarchal structure, family and peer groups) characteristics of cities directly affect social learning towards the spread of drug use. According to social learning theory, it is not yet enough to be in an environment where drugs are used to experience drugs or to start using these substances. It is also necessary to develop close relationships based on the trust with the environment where examples of drug use are encountered. The high rates of drug use in high-crime shantytowns, urban slums, Romani neighborhoods and some abandoned buildings in cities can be explained by the subcultures formed in these places. Subcultures strengthened by solidarity and cooperation are frequently encountered in such urban areas. In such places where networks of relationships are strong and trust environment can be established, interest in drugs can increase through social learning.

According to Article 58 of the Constitution of the Republic of Turkey, “The State shall take the necessary measures to protect young people from alcohol addiction, narcotics, criminality, gambling and similar bad habits and ignorance”, Turkey is combating drugs in a very comprehensive manner. Security forces carry out many operations to act as a deterrent in preventing the supply of narcotics. Health institutions and organizations provide treatment and rehabilitation services to save drug addicts from addiction. Responsible state institutions and non-governmental organizations try to keep people away from drugs and all kinds of addictions with campaigns and information they carry out. However, despite all these efforts, drug use continues to exist in urban areas.

Results and recommendations

What needs to be done to prevent drug use in urban areas can be implemented in two stages. First, urban areas where drug use is common can be improved and drug use can be reduced in these areas. Therefore, it is essential to make urban environments safer. Some of the things that need to be done from an urban perspective are the adequate positioning of camera surveillance systems and lighting elements throughout the cities, the prevention of entrances to abandoned buildings, the revitalization of urban slums with healthy structures, and the integration of suburbs and neighborhoods with high crime rates into cities with social inclusion policies. On the other hand, in order to prevent drug and similar bad habits that can be acquired through social learning, popular figures who are mostly liked and accepted by young people should exhibit exemplary behaviors. In addition, the censorship policy against actions that encourage drug use in movies, series, music, entertainment and virtual friendship platforms should be made more effective.

Giriş

Ulusal ve uluslararası araştırma raporları, Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımının giderek arttığını gözler önüne sermektedir. Raporlarda uyuşturucu madde kullanan kişilerin büyük çoğunluğunun kentsel alanlarda yaşadıkları belirlenmiştir (TUR, 2021, TUR, 2022, TUR, 2023, TUR 2024; European Drug Report, 2024). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Türkiye’deki nüfusunun %90’ından fazlasının kentlerde yaşadığı bilinmektedir. Kentleşmenin bu seviyelere geldiği bir ülkede uyuşturucu madde kullanımının da büyük oranda kentlerde görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak yoksul gecekondu bölgelerinde, kent içi çöküntü yerleşimlerinde ve kent çeperlerindeki eğreti yaşam alanlarında uyuşturucu madde kullanımının çok daha fazla görülmesi (Karriker-Jaffe, 2011: 85) madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisinin sorgulanmasını gerektirmektedir.

Kentler, yoğun nüfuslu yerler olmalarından dolayı bu yerlerdeki sosyal gözetim ve denetim mekanizmaları, kırsal bölgelerdeki sosyal gözetim ve denetim mekanizmalarından daha zayıftır. Bunun yanı sıra hızlı kentleşme ve nüfus artışının sebep olduğu çarpık yapılaşma ve sağlıklı yaşam çevreleri de kentlerde illegal davranışların sergilenmesi için elverişli ortamlar oluşturmaktadır (Ergun ve Yirmibeşoğlu 2005: 297). Dolayısıyla kentsel alanlarda boş konut stoklarının yoğun biçimde bulunduğu metruk alanlar ve fonksiyonelliğini zamanla yitirmiş olan eski ticaret merkezleri (Gruenewald vd., 2006: 666-667) uyuşturucu madde kullanımını da içeren diğer birçok illegal davranış paternlerinin sıklıkla görüldüğü kentsel alanlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Uyuşturucu madde kullanımının birçok sebebi olabilmektedir. Bu sebepler kişiden kişiye ve kullanılan maddenin çeşidine göre değişebilmektedir. Bazı kullanıcılarda uyuşturucu madde kullanımı birden fazla nedene bağlı olabilmektedir. Bazı kullanıcılarda ise kullanım nedenleri zaman içinde farklılık gösterebilmektedir. Tüm bu değişkenlere rağmen uyuşturucu madde kullanımı genellikle merak, aidiyet ihtiyacı, arkadaş çevresi, dertleri ve sıkıntıları untabilmek, sorunlardan uzaklaşabilmek, can sıkıntısı, farklı duyguları deneyimleme, hastalık bahanesi, sosyal medya/internet üzerinden kolay erişim (Kulaksızoğlu, 2001; Özlü, 2002; Erbaydar vd., 2005; Pıçakçife vd., 2007; Özcebe, 2008; Kaşıkçı, 2014; Ersoy, 2015; Bahar, 2018) gibi saiklerle gerçekleşebilmektedir.

Bazı kentsel mekânlar, sebebi her ne olursa olsun uyuşturucu madde kullanan kişiler için sundukları elverişli fiziksel ve sosyal ortamlar nedeniyle rağbet görebilmektedir. Benzer arayış ve alışkanlıkta olan kişiler bu tip ortamlarda bir araya gelebilmekte, barınabilmekte ve gizlenebilmektedir. Bu tip kentsel mekânlar ayrıca, uyuşturucu madde kullanma potansiyeli olan kişiler ile uyuşturucu madde satıcıları ve diğer kullanıcılar arasında etkileşime de olanak sağlayabilmektedir.

Uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisini sosyal öğrenme kuramı üzerinden açıklamak mümkündür. Psikolog Albert Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramı, öğrenmenin gözlem, taklit ve modelleme yoluyla gerçekleştiğini; bunun yanı sıra öğrenmenin dikkat, motivasyon, tutum ve duygulardan da etkilendiğini ileri sürmektedir (Bandura, 1977: 2-7; Bandura, 1991: 248-287). Teori, insanların öğrenme süreçlerinin çevresel ve bilişsel unsurların etkisi altında gerçekleştiğini savunmaktadır (Hammer, 2011). Bunun yanı sıra, kuram insanın sosyal bir varlık olması nedeniyle, toplumdaki diğer kişileri model almasını ve gözlem yapmasını kolaylaştırdığını ve öğrenme sürecinin model olarak ve gözlemleyerek gerçekleştiğini savunulmaktadır (Bandura, 1977: 5; Bandura, 1991: 248-287).

Bu çalışmada uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekânlar arasındaki ilişki sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmada öncelikle Türkiye’de kentsel alanlarda kullanılan uyuşturucu maddelerin neler olduğu, bu maddelerin kullanım ve tercih sebepleri ile uyuşturucu madde kullanımındaki kentsel çevrelerin etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında uyuşturucu madde kullanımı ile kentsel mekân ilişkisini kurabilmek adına İç İşleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının hazırladığı “Türkiye Uyuşturucu Raporları” ile “Narkolog Madde Kullanıcıları Profil Analizi Raporları” karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan genel değerlendirmede, Türkiye’deki uyuşturucu madde kullanımına ilişkin suçların (TCK m.191) büyük ölçüde kentlerin bazı bölgelerde işlendiği tespit edilmiştir.

Literatür taraması

Uyuşturucu madde nedir?

Uyuşturucu denilen şey, kullanıldığında ruhsal, davranışsal ve bedensel değişikliklere neden olup, bağımlılık yapabilen organik, kimyevi ya da sentetik maddelerin bütünüdür. Bu yüzden uyuşturucunun ne olduğunun tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle bağımlılığın, madde bağımlılığının ve bağımlılık yapıcı maddenin ne olduğu üzerinde durulması gerekir. Bağımlılık; “bir veya daha fazla maddeye karşı eş zamanda ortaya çıkabilen, maddeye ulaşamadığı zaman fiziksel ve/veya ruhsal çeşitli semptomlara yol açan, tedavi edilebilen fakat yeniden madde kullanımında tekrarlanabilen bir hastalıktır” (Sezgin vd., 2010: 128). Bağımlılık, “fiziksel veya psikolojik yönden kişiye zararlı olduğu bilinmesine rağmen bir objeye, bireye ve varlığa karşı konulamaz şekilde istek duymak” (Karakuş, vd., 2021: 159) şeklinde de tanımlanabilir. Başka bir ifade ile bağımlılık, “bir maddenin amacı dışında ve o maddeye karşı gelişen tolerans sonucu, gittikçe artan miktarlarda alınması, kişinin yaşamında sorunlara neden olmasına rağmen kullanımının sürdürülmesi ve madde alımı azaltıldığında ya da bırakıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ile giden tablodur” (Uğurlu vd. 2012: 38).

Madde bağımlılığı, farklı risk etmenleri ve koruyucu etmenlerin karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan, biyolojik olduğu kadar psikososyal temelleri de olan bir davranış bozukluğudur (Polat, 2014: 143). Madde bağımlılığı Dünya Sağlık Örgütü’nün “Uluslararası Hastalık Sınıflandırması El Kitabı’nda (ICD-11)” madde kullanımına bağlı bozukluklar adı altında sınıflandırılmıştır (<https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/tr>, 24.10.2024). Dünya sağlık örgütüne göre madde bağımlılığı "kullanılan bir psikoaktif maddeye kişinin daha önceden değer verdiği diğer uğraşlardan ve nesnelerden belirgin olarak daha yüksek bir öncelik tanıma davranışdır”.

Bağımlılık yapıcı madde ise; vücuda girdiğinde bedensel, ruhsal ve davranışsal değişikliklere neden olarak, alınmadığında yoksunluk hissi uyandıran organik, sentetik veya kimyasal maddelerdir. Yine bağımlılık yapıcı madde, kişinin zarar görmesine rağmen madde kullanımına devam etmesi, kullandığı maddeyi uzun süre bırakamaması, sürekli madde arayışı içinde olması, kullandığı maddeyi giderek arttırması ile karakterize edilebilir (Ögel, vd., 2003). Bu maddeler tıp kaynaklarında psikoaktif madde olarak da tanımlanabilmektedir. Bağımlılık yapıcı maddeler tüm bedensel fonksiyonları ve sinir sistemlerini etkilemektedir. Bu maddeler zamanla organ sistemlerinde kalıcı değişikliklere yol açabilmektedir (Koob ve Moal, 2008).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle uyuşturucu maddeyi en yalın anlamı ile ruhsal veya fiziksel bağımlılık yapabilen, merkezi sinir sistemi üzerinde etkili olan organik ya da kimyasal maddelerdir şeklinde tanımlamak mümkündür. Uyuşturucu madde, genel olarak "narkotik" terimiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yunanca "narke" (uyku) kelimesinden türetilmiş olan narkotik kelimesi (Dönmezer, 1975) etimolojik olarak da uyuşturan, uyuyan, unutturan kelimelerini çağrıştırmaktadır. Beyin fonksiyonlarını etkilemesi bakımından Amerikan Psikiyatri Derneği tarafından DSM-III-R’de (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) psikoaktif maddeler olarak da tanımlanmış olan uyuşturucu maddeler, birkaç kez kullanıldığında alışkanlık oluşturabilen ve kesildiğinde yoksunluk belirtileri gösteren zehirleyici maddelerdir.

Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi’nin (AMATEM) yapmış olduğu tanıma göre, “yasal olan veya olmayan, uyarıcı veya uyuşturucu niteliğindeki, bağımlılık yapan maddelerin tümüne uyuşturucu madde” denilmektedir. Jandarma Genel Komutanlığı uyuşturucu maddenin tanımını “Beyin işlevlerini ve tüm bedensel yapıları etkileyerek, zamanla organ sistemlerinde kalıcı değişikliklere yol açan, ruhsal ve davranışsal sorunlar oluşturan, yaşam için gerekli olmayan doğal ya da yapay sahte iyi oluş hali ortaya çıkaran maddelerdir” şeklinde yapmıştır (jandarma.gov.tr, 21.06.2024). Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kuruluna göre ise uyuşturucu madde “uyuşturan, uyaran, halüsinasyon yaratıcı etkilere sahip olan, bireysel kullanıma bağlı olarak daha fazla kullanma isteği uyandıran, alınmadığında yoksunluk belirtilerine yol açan, bitkisel kökenli veya sentetik tüm maddeleri kapsamaktadır”.

Uyuşturucu madde çeşitleri nelerdir?

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere bağımlılık yapıcı madde ile uyuşturucu madde birbirinden farklıdır. Her bağımlılık yapan madde uyuşturucu olarak sınıflandırılmaz. Ancak her uyuşturucu zamanla bağımlılık yapabilir. Başka bir deyişle bağımlılık yapan maddeler içerisinde, uyarıcı ve uyuşturucu madde özelliği göstermeyenler de olabilir. Tütün ve elektronik sigaralar buna örnek olarak verilebilir. Bir maddenin uyuşturucu madde olarak değerlendirilebilmesi için; o maddenin toksik etkisinin bulunması, artan dozda ve sıklıkta kullanım için istek uyandırması, kullanımı halinde bağımlılık yapması ve kullanılmaması halinde yoksunluk yaşatması gerekmektedir.

Uyuşturucu maddeler sınıflandırılırken çeşitli kriterler kullanılmaktadır. Suç unsuru taşıyıp taşıyamamaları bu maddelerin kategorize edilmelerinde kullanılan en temel kriterlerden birisidir. Bu bağlamda yasalara uygunluk bakımından bu maddeler yasal ve yasal olmayan maddeler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Yasal uyuşturucu maddeler; alkol, tütün, kahve, hipnotikler, yatıştırıcılar, inhalantlardır. Yasa dışı uyuşturucu maddeler ise afyon, esrar, kokain, sentetik ilaçlar, halüsinojenlerdir (İrles vd., 2013; Ögel, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü, uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri aşamalı olarak kategorilere ayırmıştır. Bu maddeler ilk etapta “afyon ve buna benzer ilaçlar, ruhi durumu bozan ve halüsinasyon yapanlar, tedavide kullanılan alışkanlık ve tutku yapan ilaçlar” şeklinde üç grupta toplamıştır. İkinci aşamada ise Dünya Sağlık Örgütü Uzmanlar Komitesi bu maddeleri sekiz gruba daha ayırmıştır. Böylece uyuşturucu ve uyarıcı maddeler için daha detaylı bir tasnif yoluna gidilmiştir. Bu tasnife göre, uyuşturucu veya uyarıcı maddeler; morfin (opiod) tipi bağımlılık yapan maddeler, barbiturat tipi bağımlılık yapan maddeler, kokain tipi bağımlılık yapan maddeler, cannabis (esrar) tipi bağımlılık yapan maddeler, halüsinojen tipi bağımlılık yapan maddeler, khat tipi bağımlılık yapan maddeler, amfetamin tipi bağımlılık yapan maddeler, uçucu solvent tipi bağımlılık yapan maddeler şeklinde kategorize edilmiştir (Ögel, 2017).

Tablo 1: Uyuşturucu ve/veya uyarıcı maddeler

Keyif Vericiler	Afyon, Morfin, Eroin, Kokain, Crack, Maraş Otu
Halüsinasyon Etkililer	Esrar, Marihuana, Haşhaş, LSD, Captagon, Ecstasy,
Sarhoşluk Verenler	Alkol, Eter, Bali, Tiner, Kloroform
Uyku Verenler	Chloralhydrate, Veronal, Paraldehyde, Sulfonal, Bromide
Uyarıcılar	Tütün, Kahve, Camhre, Kola, Betel, Khat

Kaynak: (Ögel, 2017)

Madde kullanımına sebep olan faktörler

Uyuşturucu madde kullanımının birçok nedeni vardır. Bu nedenler, yapılan çalışmanın amacına ve kapsamına göre değişebilmektedir. Bu yüzden uyuşturucu madde kullanımına sevk eden nedenler çok boyutluluk içerisinde değerlendirilir. Dolayısı ile uyuşturucu madde kullanım gerekçeleri tek bir nedene indirgenemez. Literatürde çoğunlukla, ailevi, rol modellere öykünme, arkadaş ortamı, sosyal çöküntü, eğlence amaçlı, merak, hastalık bahanesi ve sosyal medya/internet üzerinden kolay erişim gibi nedenlerin uyuşturucu kullanımına sebep olduğu üzerinde durulmaktadır.

Uyuşturucu madde kullanımına sebep olan faktörler biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel faktörler olarak üç gruba ayrılabilir. Bireyin genetik yapısı, kişinin madde kullanım eğilimini belirleyen biyolojik nedenlerden birisidir. Biyolojik açıdan uyuşturucu madde kullanımına yatkın olmak, ailede madde kullanım öyküsünün bulunması yani özellikle birinci derece akrabalarda aktarılan genlerin aktifleşmesiyle ilişkilidir. Ayrıca, beyin kimyasındaki dopamin nörotransmitterinin seviyesi de uyuşturucu madde kullanım eğilimine sebep olabilmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2019: 124-125).

Psikolojik rahatsızlıklar ile zihinsel ve bedensel rahatlama isteği uyuşturucu madde kullanımının gerekçelerinden bir diğeri oluşturmaktadır. Nitekim depresyon, anksiyete veya travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklarla başa çıkabilmenin yolları bazı kişiler açısından uyuşturucu madde kullanımında aranabilmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2019: 124-125). Bu kişiler psikolojik rahatsızlıklarının semptomlarını giderebilmek için bağımlılık yapan maddeleri kullanmaya yönelebilmektedir. Öz güven eksikliği, muhakeme yeteneğinin zayıf olması ve problemli kişilik özellikleri bireyleri uyuşturucu madde kullanımına yöneltebilmektedir (Wexler, 1991: 165; Bushra vd., 2013: 1-7).

Uyuşturucu madde kullanım nedenlerinden bir diğeri de çevresel ve sosyokültürel faktörlerdir. Uyuşturucu madde kullanımının yaygın biçimde görüldüğü çevrelerde yaşayan bireylerde merak, kabul görme, kendini ispatlama ya da gruba dahil olabilmek gibi saiklerle benzer davranış paternlerine rastlanabilmektedir (Diego, 2003: 37; Tucker vd., 2011: 515-520; Trucco vd. 2011: 513-519; Altun, 2014: 34-65). Toplumun diğer bireyleri tarafından yalnızlaştırıldığını, sevilmediğini ve dışlandığını düşünen kişiler, yaşadıkları bu durum karşısında üzüntü ve kaygı hissederek uyuşturucu madde kullanımına yönelebilmektedir (Erbay, Oğuz, Yıldırım ve Fırat, 2016: 597-609).

Ailede uyuşturucu madde kullanım geçmişinin bulunması, yukarıda bahsedilen genetik faktörlerin yanı sıra sosyal ve çevresel açıdan da kişileri etkileyebilmektedir. Hanehalkı içerisinde uyuşturucu madde kullanımını gözlemleyen kişilerde, kullanılan bu maddelere karşı merak duyulabilir. Aile içi kullanımda maddenin etkisini gözlemleyen bireyin madde kullanımına karşı sempati oluşabilir. Ailede uyuşturucu madde kullanım örneklerine rastlanmasa bile sosyal destek yoksunluğu, iletişim bozuklukları, huzursuz aile ortamı gibi nedenlerle de kişiler uyuşturucu madde kullanımına yönelebilir (Ögel vd., 2003). İhmal, istismar, aile içi şiddet gibi travmatik deneyimler nedeniyle gelişen kronik stres karşısında uyuşturucu madde kullanımını arttırabilir (Tarhan ve Nurmedov, 2019; Whitesell vd., 2013: 1-9).

Uyuşturucu maddelerin tanınmasında, bu maddelerin yaşattığı duyguların gözlemlenmesinde ve bu tip maddelerin kullanıldıkları ortamların özendirilmesinde sosyal medyanın etkisi oldukça fazladır. Normal şartlarda bir arada bulunması mümkün olmayan kişiler bu tip mecralarda kolaylıkla fikir alışverişine bulunabilmekte; zevk ve tercihlerini ifade edebilmekte, beğeni ya da yergilerini karşı tarafa aktarabilmektedir. Önceki dönemlerde bu tip etkileşimlerde bulunabilmek için zamanlarının önemli kısmını ayırmak ve para harcamak zorunda olan kişiler, sosyal medya ve yeni nesil iletişim araçlarının sağladığı konfor sayesinde zahmet çekmeden her türlü istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelmişlerdir. Oluşturulan bu tip denetimsiz ve kontrolsüz mecralarda uyuşturucu maddelerin satışı dahi gerçekleştirilebilmektedir (Thanki ve Frederick, 2016: 117).

Sosyal medya ve diğer iletişim araçlarının sağladığı sanal ortamlar çoğunlukla kontrol ve denetim mekanizmalarının zayıf olduğu yerlerdir. Bu özelliğinden dolayı bazı sanal ortamlarda gençler, uyuşturucu kullanan kişilere ve onların yaşam tarzlarına özendirilmektedir. Sosyal medya üzerinden uyuşturucu maddelerle ilgili deneyim, fotoğraf ve video paylaşımları yapılabilmektedir. Gençler dinledikleri müziklerde, izledikleri kısa videolarda (Shorts, Reels) ve oynadıkları sanal oyunlarda uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin imgelerin taarruzuna uğrayabilmektedir.

Akıllı telefonlar ve akıllı televizyonlar sayesinde kullanımı kolaylaşıp yaygınlaşan Instagram, Twitter, Facebook, Tiktok, Snapchat gibi uygulamalar, her yaştan insanın görsel ve işitsel olarak uyuşturucu maddeleri tanınmasına olanak sağlamaktadır. Makul bedeller karşılığında sınırsız içerik sunan Netflix ve Disney+ gibi eğlence platformlarda; film, dizi ve belgesel kategorileri altında uyuşturucu satıcılarının ve uyuşturucu kullanımının güzellemesini sık sık yapmaktadırlar. Bu tip platformlarda gösterilen film, dizi ve belgesellerin uyuşturucu, suç, şiddet, seks ve eşcinsellik gibi konulara yoğunlaştıkları görülmektedir. Ebeveyn gözetiminin sağlanamadığı hallerde bunun gibi içeriklere maruz kalan körpe zihinlerin ve manipülasyona karşı dirençsiz bireylerin gelişimleri olumsuz etkilenebilmektedir. Dolayısıyla günümüzde uyuşturucu madde kullanımında yaşanan artışın önemli gerekçelerinden birisi de bu tip sosyal ortamlar ve eğlence denilebilir (Harshita, 2021; Gümüşçü vd., 2021).

Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımı

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dolaşımdaki ve kullandığı uyuşturucu madde miktarı sürekli olarak artmaktadır. Son yıllarda çeşitlenerek artan uyuşturucu madde kullanımı Türkiye’de önemli bir

toplum sağlığı sorunu haline gelmiştir. Çocuklar da dahil olmak üzere Türkiye’deki gençler arasında uyuşturucu madde kullanımı önemli ölçüde yükselmiştir. Oluşan bu risk faktörlerini belirleyebilmek için son yıllarda araştırmacılar birçok alan ve vaka araştırması gerçekleştirmişlerdir (Cavlak ve Aşıcioğlu, 2008; Toprak vd., 2010; Bahar, 2018; Boyacı, 2019; Ateş ve Banazılı, 2021; Duman, 2021; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022; Akkaya vd., 2023; Öztürk, 2023; Kadan ve Aral, 2024).

Özellikle son yıllarda esrar, haşhaş ve eroin gibi geleneksel uyuşturucuların yanı sıra kimyasal yöntemlerle üretilen sentetik uyuşturucuların da ülke sınırları içerisinde dolaşıma sokulduğu görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı’nın 2024 yılı Türkiye uyuşturucu raporuna göre Türkiye’de gerçekleştirilen operasyonlarda yakalanan uyuşturucu maddeler; esrar, kök kenevir, eroin, kokain, ecstasy, captagon, metamfetamin, yeni psikoaktif maddeler (kannabinoidler, katinonlar, triptaminler, opioidler, benzodiazepinler vb.) şeklinde belirtilmiştir (EGM, 2024). Halk arasında “bonzai” olarak da bilinen sentetik kannabinoidler operasyonlarda en çok ele geçirilen ve talep gören uyuşturucu maddelerden birisi haline gelmiştir (EGM, 2024).

Kentlerde kolaylıkla ulaşılabilen bonzai, extasy, metamfetamin (met), fentanil gibi sentetik uyuşturucu maddeler, alt yaş grubundaki çocukların dahi kullanımına uygun hale getirilip satılabilmektedir. Bunun nedeni kannabinoid ve buna benzer sentetik uyuşturucu maddelerin laboratuvar ortamında seri üretiminin kolaylıkla yapılabilmesi olasıdır. Ayrıca bu tip uyuşturucu maddelerin ulaşılabilir fiyatlardan dolaşıma sokulması, toplumun yoksul ve alt gelir grubunda yer alan kesimleri tarafından da bu tip uyuşturucu maddelerin talep görmesine sebep olmaktadır.

İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün her yıl güncelleyerek yayınladığı, “Türkiye Uyuşturucu Raporları” Türkiye’de yapılan operasyonlarda ele geçirilen uyuşturucu maddelere ilişkin detaylı bilgi ve veri sunmaktadır. Türkiye’deki uyuşturucu madde kullanımı emniyet güçleri tarafından gerçekleştirilen bu operasyonel faaliyetler ve yakalamalar referans alınarak belirlenmektedir. Bunun yanı sıra sağlık kurum ve kuruluşlarına yapılan başvurular, Türkiye’deki uyuşturucu madde kullanımının boyutlarını belirlemekte yardımcı olabilmektedir. Ancak kısaca AMATEM olarak bilinen Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezlerine başvuran kişi sayısına ilişkin sağlıklı veriler elde edilememektedir. Bunun yanı sıra kanalizasyon sularının analizi sonucu psikoaktif maddelerin tespit edilmesine dayanan atık su analiz raporları, hangi uyuşturucu maddenin nerede ne kadar miktarda kullanıldığı konusunda fikir verebilmektedir. Dolayısıyla uyuşturucu madde kullanımına ilişkin en güvenilir referans veriler emniyet güçlerinin kayıtlarından elde edilebilmektedir.

2024 Türkiye Uyuşturucu Raporuna göre 2023 yılında Türkiye’de 251.851 uyuşturucu olayı gerçekleşmiştir (EGM, 2024). Bu olaylar suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 207.971 olayın (%82,6) kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK m.191) olduğu görülmektedir. 38.021 olayın ise (%15,1) uyuşturucu madde üretimi ve ticaretinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır (TCK m.188).

Tablo 2: Uyuşturucuyla ilgili olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2023)

	Kullanma Amaçlı Uyuşturucu Madde Satın Almak/Kabul Etmek/ Bulundurmak (TCK m.191)	Uyuşturucu Madde İmal ve Ticareti (TCK m.188)	2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanuna Muhalefet	Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma/ Özendirme (TCK m.190)	3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanuna Muhalefet	Toplam
Olay Sayısı	207.971	38.021	4.902	814	143	251.851
Yüzde %	82,6	15,1	1,9	0,3	0,1	100,0

Kaynak: (EGM, 2024)

Yukarıda da değinildiği üzere, kentsel alanlarda yapılan atık su analizleri uyuşturucu kullanımının boyutlarını ortaya çıkarmaya yardımcı olabilmektedir. Bu yöntemle yapılan bir araştırmada illere göre uyuşturucu kullanım haritası çıkarılmıştır. Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre metafetamin kullanımında Aydın, Uşak, Bursa, Samsun ve Gaziantep illeri ilk beş sırada yer almıştır. Metafetamin

kullanımında İstanbul 6. İzmir ise 7. sırada kendilerine yer bulabilmiştir. Atık su analizine göre eroin kullanımında ilk 5 il sırasıyla Isparta, Denizli, Edirne, İstanbul ve Uşak olmuştur. Kanalizasyon verilerindeki ekstazi kullanımında ilk sırada Karaman, üçüncü sırada ise Karaman İlinin komşusu Konya yer almıştır. Ekstazi kullanımının Karaman'da yüksek olması, en büyük ekstazi üreticisi konumunda olan Hollanda'da çok sayıda Karamanlı göçmenin yaşaması ile açıklanmıştır. Yapılan analizler sonucunda esrar kullanımının ise en yoğun olduğu il Adıyaman olarak tespit edilmiştir (Erdinç, 2022: 126). Atık su verilerinden hareketle elde edilen bu veriler her çeşit uyuşturucu maddenin İstanbul, Ankara, İzmir gibi mega kentlerin de ötesine geçerek birçok küçük Anadolu kentinde yoğun biçimde kullanıldığını göstermiştir.

Türkiye'de uyuşturucuyla mücadele sadece güvenlik güçlerinin önleyici tedbirler almalarını gerektiren bir ulusal güvenlik meselesi değildir. Uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması, toplumun sağlığı, ahlakı, huzuru ve geleceği için de büyük bir tehdittir. Bu yüzden uyuşturucu madde kullanımının tüm boyutları ile ele alınması ve bu sorunla bütüncül bir biçimde başa çıkılması gerekir. Birçok Anadolu kentine de yoğun bir biçimde sirayet etmiş olan uyuşturucu madde kullanımının ortadan kaldırılması, bunun mümkün olmaması halinde ise kullanım oranının azaltılması uyuşturucu madde kullanım nedenlerinin ortadan kaldırılması ile mümkün olabilir.

Kentlerde uyuşturucu kullanımı

Kentler; “toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen kişilerin oluşturduğu diğer mekanlara göre görece daha geniş, nüfus yoğunluğu fazla ve mekânda süreklilik taşıyan yerleşim yerleri” olarak tanımlanabilir (Kaya vd., 2007). Kentler çoğunlukla tarımsal olmayan üretimin yoğun olduğu yerlerdir. Bu özelliğinden dolayı köylerden ayrılır. Kent kavramını karşıtı olan köyden farklılaştıran özellikleri vurgulamak açısından yapılan bir başka tanımda kent; “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” (Keleş, 2021: 68) şeklinde ele almaktadır.

Kentsel mekân ise, yapıların oluşturduğu, kentlilerin algıladığı ve tüm kentsel olayların ilişkilendiği bir bütün, ya da çevrenin yaşanan algılardan çok boyutlu bir görünümüdür (Erdönmez ve Çelik, 2016: 147). Kentsel mekânlar, kentsel dokunun yapılaşmamış alanları, binalar dışında kalan bölümleridir (Şahin ve Dostoğlu, 2007: 29). Kentsel mekân, “insanın kısa veya uzun zaman sürelerinde yaşadığı, karşılıklı etkileştiği ve eylemlere katıldığı farklı mekânsal örüntüleri barındıran ve kapsayan bir çevre” olarak da tanımlanabilir (Yazıcıoğlu Halu, 2010: 15). Bu açıdan değerlendirildiğinde kentsel mekanlar, insanın toplumsallaşmak yolunda sosyal yaşantısının büyük bir bölümünü sürdürdüğü yerlerdir.

Türkiye'de kentsel mekânlarda uyuşturucu kullanımına ilişkin açıklama ve tartışmalara geçmeden önce kentsel suç kavramının ne olduğunun ortaya koyulması gerekir. Kentsel suç, en yalın anlatımı ile kentlerde işlenen hırsızlık, kapkaç, gasp, dolandırıcılık, fuhuş, cinsel taciz, tecavüz, yaralama, cinayet gibi suçları ifade etmektedir (Gündüzöz, 2016: 336-337). Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma ve satın alma gibi suçlar da kentlerde çok daha fazla görüldüğünden nitelik itibarı ile kentsel suçlar arasında sayılabilir. Elbette ki bu ve buna benzer suçlar, sadece kentlerde işlenmemektedir. Ancak heterojen yapısının yanı sıra sunduğu mekânsal örüntüler ve ortamlar nedeniyle kentler bu suçların işlenebilmesi için suçlulara elverişli şartlar oluşturmakta; böylece kentlerde bu tip suçlarla kırsal bölgelere nazaran çok daha fazla karşılaşmaktadır.

Kentlerin sosyoekonomik durumu, eğitim düzeyi, nüfus yapısı, büyüklüğü, planlaması, gözetim/denetim imkânları, kamusal hizmetlere erişim fırsatları, aydınlatma yeterliliği ile kentsel suçlar arasında mekânsal bağlamda ilişkiler kurulabilir. Literatürde kentlerle katalog suçlar arasındaki ilişki türlerini açıklamaya çalışan birçok alan çalışması mevcuttur (Acerman, 1998; Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2005; Rondeau vd., 2005; Gruenewald vd., 2006; Ayhan ve Çubukçu, 2007; Hideg ve Manchin, 2007; Özden vd., 2007; Karasu, 2008; Gökulu, 2010; Akalın, 2016; Karasu, 2017; Uçar, 2023). Bu çalışmalarda kentsel suçlar ile göç, eğitim, nüfus yapısı, çarpık kentleşme, işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma vb. arasında mekânsal bağlamda ilişkiler kurularak kent-suç ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Uyuşturucu madde kullanımına ilişkin cezai hükümler Türk Ceza Kanunun 191. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme; kullanma amacı ile uyuşturucu madde satın almayı, kabul

etmeyi ve bu maddeleri bulundurmaya suç olarak tanımlamaktadır. Bu tanım çerçevesindeki suçların çoğunlukla kentlerde işlendiği görülmektedir. Türk Ceza Kanunun 188. Maddesinde belirtilen uyuşturucu madde imal ve ticareti suçu ise daha çok kırsal alanlarda işlenmektedir. Bu durum Türkiye'deki uyuşturucu madde kullanımı suçuna kentsel bir karakter kazandırmaktadır. Başka bir deyişle uyuşturucu kullanımına ilişkin suçlar, Türkiye'de nüfusunun büyük bölümünün (%93) yaşadığı kentlerde (TÜİK, 2023) işlenmektedir.

Uyuşturucu madde kullanımı esasen kişinin öz iradesi ile gerçekleşen bir eylemdir. Öykünme, etkilenme, merak, rahatlama, problemlerden uzaklaşma vb. nedenlerden de olsa bu eylem çoğu zaman kişilerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ancak uyuşturucu madde kullanımının sebep olduğu çok yönlü tahribat sadece bu maddeleri kullananları etkilememektedir. Toplumu oluşturan tüm bireyler dolaylı da olsa uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasından zarar görebilmektedir.

Kentler sundukları cazip imkânların yanı sıra çevresel, sosyolojik, ekonomik ve fiziksel sorunları da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Özellikle Türkiye'deki büyük kentlerin tamamına yakını çevre kirliliği, aşırı nüfuslanma, düzensiz göç, yetersiz ulaşım, sağlıksız yerleşim, yetersiz konut stoku, eğreti yaşam alanları, işsizlik, yoksulluk, hayat pahalılığı gibi sorunlardan mustarip haldedir. Derinleşen ekonomik sorunlar ve yoksulluk ise kentleri istikrarsız bir yapıya büründürmektedir. Artan nüfus ve düzensiz göçlerle birlikte kentler, yaşamın zorlaştığı kaotik yerlere dönüştürmektedir.

Kentlerde uyuşturucu madde ile yaşanan ilk deneyim, çok küçük yaşlara kadar inebilmektedir. Bu yüzden gençlerin eğitim ve sosyalleşme dönemlerinde bulundukları kentsel mekânların fiziki ve sosyal şartları büyük önem taşımaktadır. Kent merkezlerine yakın olmalarına rağmen kentin sunduğu imkânlardan gerektiği kadar faydalanamayan gecekondulu ve eğreti yaşam bölgeleri gibi yerleşimlerde yaşayan gençler sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan bazı sorunlar yaşayabilmektedir (Gezici Yalçın, 2017: 7). Kent yaşamına ayak uydurmakta zorlanan gençler bir taraftan dışlanma problemi ile başa çıkmaya çalışırken bir taraftan da kendilerine benzeyen kişilerle yaşadıkları gecekondulu ve eğreti yaşam çevrelerinde alt kültürler oluşturabilmektedir.

Son dönemlere kadar Türkiye'de iç göçün şekillendirdiği kentlerin nüfus yapısı, başka ülkelerden gelen düzensiz göç dalgaları nedeniyle çok daha karmaşık hale gelmiştir. Kentlere sonradan gelenler bir taraftan yaşamlarını idame ettirebilmenin yollarını ararken bir taraftan da yeni yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte göçmen aileler barınabilmek için çoğunlukla kendileri gibi kentlere sonradan gelip buralara tutunmaya çalışan ailelerin yaşadığı yoksul mahallelere yerleşmektedir. Böylece göçmen aileler, yoksulluklarını benzer durumdaki diğer göçmen aileler ile birlikte yaşamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu 2001). Bu durum yoksul yerleşim yerlerinin kendi iç dinamikleri içerisinde dayanışma mekanizmalarını ortaya çıkararak hayatı bir nebze de olsa yoksullar için kolaylaştırabilmektedir (Terzi ve Koçak 2021).

Büyük kentlere göç eden ailelerin bu kentlerde karşılaştıkları bir diğer problem de ailelerin çocukları üzerindeki otorite ve kontrollerinin zayıflamasıdır. Büyük kentlerin kaotik ortamında çocuklar üzerlerindeki denetim ve gözetim mekanizmalarının ortadan kalması, onları çevresel risklere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Rahatça hareket etme imkânı bulabilen gençler böylelikle uyuşturucu madde kullanımı gibi kötü alışkanlıkları kolayca edinebilmektedir. Bu süreçte okuldan da uzaklaşabilen gençler, kentsel suçlara ve uyuşturucu maddelere yaklaşabilmektedir (Gaspar, 2012: 16-19).

Kentlere göç eden ailelerin çocuklarının okula devamlılığının sağlanması, onların kötü alışkanlıklardan ve kentsel suçlardan uzak kalabilmesi açısından önemlidir. Okula devamlılığı ortadan kalkan çocukların kentlerde suç çevreleri ve kötü alışkanlıklarla karşılaşma potansiyeli yükselmektedir. Suç işleme potansiyeli yükselen eğitimsiz gençler, suç ve suçlularla çeşitli ortamlarda temas kurabilmektedir. Kurulan bu tip ilişki ağları nedeniyle gençlerin uyuşturucu maddelere erişimleri kolaylaşabilmektedir.

İşsizlik ve yapısal yoksulluk, başta gençler olmak üzere toplumun birçok kesimini kentsel suçlara ve uyuşturucu madde kullanımına sevk edebilmektedir. Türkiye'de yakın zamanda bu durumu doğrulayan birçok saha araştırması yapılmıştır (Arpa ve Uğurlar 2019; Kalonya ve Yıldırım, 2019; Payam, 2019; Aliağaoğlu ve Uğur 2021; Erekmekçi ve Türk, 2022). İşsizlik ve yoksulluk, kentsel suçlardan olan uyuşturucu madde kullanımı için olağan iki şüpheli konumundadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre; 15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusun işsizlik oranı 2024 yılının üçüncü çeyreğinde %16,8'e yükselmiştir (TÜİK, 2024). Genç işsizliğinin

kentlerde daha yüksek olması bu tabloyu gençler açısından daha kötü hale getirmektedir. Kentlerde çalışan yoksulların durumu ise genç işsizlerden çok daha parlak değildir. Çalışan yoksulların elde ettikleri gelirler, kentlerdeki yaşam maliyetlerini karşılamakta yetersiz kalabilmektedir. Yani bu kişilerin kentlerde çalışıyor olması, hayat standartlarının işsiz bireylerden çok daha iyi olduğu anlamına gelmemektedir.

İşsizlik ve yoksulluğun kısıracında sıkışan kentliler çareyi uyuşturucu madde kullanmak sureti ile sorunlardan uzaklaşmakta bulabilmektedir. Bu da özellikle işsiz ve yoksul gençler arasında uyuşturucu madde kullanımının artmasına sebep olabilmektedir. Uyuşturucu madde kullanımının kentlerde yaygınlaşması beraberinde hırsızlık, gasp, dolandırıcılık, cinayet, taciz, tecavüz, adam kaçırma ve soygun gibi kentsel suçların da artmasına yol açabilmektedir. Bu tip olaylar kentlerdeki güven ve huzur ortamını bozarak kent yaşamını başta çocuklar, gençler ve kadınlar olmak üzere toplumun birçok kesimi için zorlaştırmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kuramı her ne kadar Psikolog Albert Bandura tarafından ortaya atılmış olsa da bu kuramın kökleri Gabriel Tarde'nin ileri sürdüğü taklit yasalarına dayanmaktadır. Gabriel Tarde'nin taklit yasalarına göre bireyler yakın sosyal temas içinde bulundukları kişileri veya grupları taklit ederler. Tarde ayrıca, evren ve toplumdaki bütün fenomenlerin üç tipe indirgenebileceğini öne sürer. Bunlardan ilki Taklit veya tekrarlama; diğeri karşı koyma veya çatışma sonuncusu ise uyum veya buluştur (Ellwood, 1901: 721-741).

Tarde'nin sosyal taklit teorisine göre, bir kimsenin ortaya koyduğu yeni bir fikir, inanç, tutum veya davranış gerekli şartların var olması halinde, toplumda başkaları tarafından taklit edilir ve yaygınlaşır (Clark, 1969: 26). Bu yeni fikir, inanç, tutum veya davranış özellikleri başka bir buluş merkezinden dağılan taklit dalgasına rastlarsa, sosyal dirençle karşılaşır. Bu tip çatışma hallerinde kuvvetli, dayanıklı, baskın ve dirençli olan taklit dalgası zayıf olana üstünlük sağlar ve güçlü taklit zayıf takliti ortadan kaldırır. Bu taklitler birbirlerine üstünlük kuramazlar ise her iki taklit de çatışma ortamının getirdiği yıpranmışlıkla yok olur. Farklı iki taklit dalgası arasında uyum ve uzlaş sağlanabilirse de ortaya yeni sentez bir buluş ortaya çıkar (Çebi, 2012: 4).

Taklit yasalarının devamı niteliğinde olan sosyal öğrenme kuramı, davranışların öğrenilebileceği gerçeğinden hareket etmektedir. Literatürde suç özelliği gösteren davranışların öğrenme yoluyla edinildiğine yönelik birçok araştırma vardır (Siegel, 1989; Balkaya, 2005; Kızmaz, 2005a; Kızmaz, 2005b; Burkey, 2008; Lengerli, 2010; Güllü, 2014; Karşı, 2016; Cömert ve Sevim, 2017; Eryalçın ve Duyan, 2021; Bingöl, 2022; Karabulut, 2022). Bu araştırmalar çoğunlukla suç niteliğindeki davranışların nedenini sosyal öğrenme kuramı ile açıklamaya çalışmışlardır. Mağdursuz suç (Çalı, 2012) niteliğinde olan uyuşturucu madde kullanımında da sosyal öğrenme kuramının ileri sürdüğü ilkelerin etkileri görülebilmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre uyuşturucu madde kullanımı, kişilerin sosyalleşme süreçleri içerisinde geliştirdikleri sosyal ağlar ve ilişkiler vasıtası ile ilk kez deneyimlenmektedir. Kişilerin uyuşturucu maddelerle tanışması ve ilk kez uyuşturucu madde kullanmak sureti ile deneyim yaşaması, benzer davranışları daha önce göstermiş olan kişilerle temasa geçmeleri ve bu kişilerle aynı ortamlarda bulunmaları ile açıklanmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramının temsilcilerinden Ronald L. Akers yaptığı çalışmalarda sosyal öğrenmeyi kolaylaştıran ortam ve şartları sıralamıştır. Akers demografik (nüfus, cinsiyet, ırk), ekonomik (sosyal sınıflar) ve sosyolojik (etnik aidiyet, sosyal düzensizlik, çatışma ortamı, ataerkil yapı, aile ve akran grupları) şartların, sosyal öğrenmeyi doğrudan etkilediğini ileri sürmüştür. Akers ayrıca bireylerin etkileşim içinde oldukları veya birlikte yaşadıkları yakın çevreleri tarafından suça özendirildiklerini de söylemiştir. Akers, yakın çevreler tarafından suçlara yönelik meşru gerekçeler oluşturulduğu ve suç işleme yöntemlerinin inceliklerinin bu çevrelerden öğrenildiğini ileri sürmüştür (Akers, 2003).

Sosyal öğrenme teorisyenlerinden Edwin Hardin Sutherland ise “üzüm üzüme baka baka kararır”, “arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim”, “Körle yatan şaşı kalkar” gibi atasözlerini doğrulayıcı tespit ve savlarda bulunmuştur. Sutherland’a göre bir suçun öğrenilmesi için herhangi bir çevre ile etkileşimde olunması yeterli değildir. Eğer bir suç öğrenilecekse, suçun öğrenileceği çevre ile yakın ve sıkı bir ilişki de geliştirilmelidir (Sutherland ve Cressey, 1978). Sutherland sosyal öğrenme kuramına getirdiği 9 ilke ile suçun öğrenilmesinde etkili olan unsurları açıklamıştır. Sutherland’a göre

öncelikle suç öğrenilen sapkın bir davranıştır ve diğer bireylerle etkileşim halinde iken öğrenilir. Ancak sadece etkileşim içerisinde olmak, suçun öğrenilebilmesi için yeterli değildir. Bu etkileşimin aynı zamanda yakın, samimi ve güvenilir de olması gerekir. Suçun öğrenilme sürecinde önce suç işlemeyi gerektiren nedenler rasyonelleştirilip meşrulaştırılır. İşlenecek olan suçlar kişinin aklında ve varsa vicdanında kabul edilebilir hale getirilir. Böylece kişi belirli bir davranışa atfettiği kendi tutumları ve davranışlarını tanımlar ve anlamlı kılar (Akers, 1999: 477-493). Ayrıca kişiler işleyecekleri suça ilişkin çevredeki kişiler tarafından yapılan ahlaki (iyi veya kötü) tespitlerden de etkilenir (Sutherland ve Cressey, 1978; Balcioglu, 2016).

Sutherland'ın sosyal öğrenme kuramına perspektif kazandıran ilkeleri içerisinde bahsettiği tutumlar (tanımlar), esasen kişinin belirli bir davranışa atfettiği kendi tutum ve davranışlarını rasyonalize etmesinden başka bir şey değildir. Kişiler bir eylemi gerçekleştirirken bu eylemin doğru/yanlış, iyi/kötü, istenen/istenmeyen, haklı/haksız olarak tanımlar. Bu tanımlamalar onun yönelimindeki gerekçeleri oluşturur. Bir bakıma bu gerekçeler, yapılan eyleme karşı sergilenen ahlaki tutumdur. Eylemler genel ve özel tutumları içerir. Dini, ahlaki, sosyal, geleneksel değerler ve normlar kişiyi kabul görmeyen sapkın ve cezai yaptırım gerektiren davranışlardan geri bırakabilir. Bunlar genel tutumlardır. Özel tutumlar ise, kişileri toplumca kabul görmeyen gayrı ahlaki bazı davranışlara yönlendiren sübjektif tutumlardır. Kişinin, hırsızlığı doğru bulmayıp, hırsızlık eyleminden kaçınmasına rağmen, uyuşturucu kullanmayı kendince haklı sebeplere dayandırması ve esrar içmesi geliştirdiği özel tutumun bir sonucudur (Akers, 1999). Eğer kişi ahlak ve yasa dışı eylemlere karşı ne kadar fazla tavır alırsa, bu eylemleri yapma ihtimali o kadar azalır. Bunun aksine kişi, kendi tutumlarını ve davranışlarını toplumun onaylayıp onaylamadığına bakmaksızın kendince ne kadar çok onaylarsa, bu eylemi gerçekleştirme ihtimali o kadar artar (Akers, 1999).

Sosyal öğrenme kuramı, bireyin her şeyi doğrudan ve bizzat öğrenmesine gerek olmadığını savunmaktadır. Yani hayattaki bilgi ve beceriler sadece doğrudan deneyimle elde edilmemektedir. Kurama göre, başkalarının deneyimlerini gözlemleyerek de birçok şey öğrenilebilir (Bandura, 1977: 2). Sosyal öğrenme kuramında dolaylı öğrenmeyi sağlayan etkenler; dolaylı pekiştirme, dolaylı ceza, dolaylı güdülenme, dolaylı duygusallık şeklinde sıralanmaktadır.

Dolaylı pekiştirmede bir eylemi gerçekleştiren kişi, yapmış olduğu eylemden dolayı ödüllendirilmiş ise, bu eylemi ve ödüllendirmeyi gözlemleyen diğer kişi de söz konusu eylemi bizzat kendisi gerçekleştirmek isteyecektir. Dolaylı cezada rol-model olarak seçilen kişi, yapmış olduğu davranış nedeniyle cezalandırılmışsa, davranışı gözlemleyen kişi bu davranıştan kaçınacaktır. Dolaylı güdülenmede rol-model olarak seçilen kişinin gözlemlenen davranışı nedeniyle olumlu bir sonuca ulaşması, gözlemciyi bu ve benzeri davranışları tekrarlamaya sevk edecektir.

Dolaylı duygusallıkta ise diğer güdülenme ve pekiştirmelerden farklı olarak gözlemleyeninin empati kurması söz konusudur. Dolaylı duygusallıkta davranış gözlemlenirken gözlemci tarafından rol-model seçilen kişi ile empati kurulması, gözlem yapan kişide duygusal koşullanma ortaya çıkarabilecektir. Bunun sonucunda ise gözlemci, kendi yaşamadığı halde rol-model olarak belirlediği kişinin duygu durumlarına benzer davranışlar gösterebilecektir (Korkmaz, 2003).

Yöntem

Çalışma, uyuşturucu madde kullanımının sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde açıklanmasını hedeflemektedir. Bunun için kentlerde en çok kullanılan uyuşturucu maddelerin neler olduğu ve bu maddelerin kullanılma gerekçeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalar yapılırken konuyla ilgili çoğu saha araştırması şeklinde yapılmış olan bilimsel yayınlar gözden geçirilmiş, değerlendirilmiş ve sentezlenmiştir. Daha sonra Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, AMATEM ve Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu resmi istatistikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, insanların görüşlerini, deneyimlerini, tutum ve davranışlarını daha detaylı olarak anlamayı, yorumlamayı ve betimlemeyi amaçlayıp derinlemesine analiz yapabilmeyi sağlayan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Karataş, 2015: 70-86; Başkale, 2016: 23-28; Berg ve Lune, 2015: Patton, 1990). Nitel araştırmalar, araştırılan olay, kişi veya olguların niceliksel verileri ile ilgilenmezler. Bu tip araştırmalar

daha çok nasıl ve niçin gibi derinlemesine açıklama yapabilmeye olanak sağlayan soruların detaylı cevaplarını ararlar (Denzin ve Lincoln, 1998). Nitel araştırmalarla teori oluşturabilmek için sosyal olgular bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırır. Böylece sosyal olguların daha anlaşılabilir hale getirilebilmesi amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Doküman analizi ise basılı ve elektronik materyal ve belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013: 2). Doküman analizi; anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008). Doküman analizi yapılırken, geçmişte yaşanmış olan olgulardan elde edilen yazı, resim, ses kayıtları ve rapor gibi arşiv belgelerinin yanı sıra, araştırma sürecinde yaşanmakta olan olgulardan elde edilen belgeler de kullanılabilir (Gürbüz ve Şahin, 2017; Patton, 2002). Söz konusu belgeler, araştırmacının dahil bulunmadan kaydedilmiş/hazırlanmış ise birincil dokümanlar olarak kabul edilirler (Bowen, 2009: 29).

Nitel veri analizi aşamasında önce Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının yayınladığı “Türkiye Uyuşturucu Raporları” ve “Madde Kullanıcıları Profil Raporlarının” kabataslak analizi yapılmak sureti ile veriler gözden geçirilmiş, ayrıştırılmış ve özetlenmiştir. Böylece ham verilerin hacmi daraltılmıştır. Çalışma için önem arz eden verilerden anlamlar çıkarılarak neden sonuç ilişkileri kurulmuştur. Oluşturulan özet tablolarda veriler düzenlenerek, araştırma sonuçları daha net biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bu süreçler; kabataslak analiz, ayrıntılı analiz, veri azaltımı, veri gösterimi ve verinin doğrulanması gibi nitel veri analizinde izlenmesi gereken adımlara sadık kalınarak gerçekleştirilmiştir (Creswell, 2013; Flick, 2013; Patton, 2014; Miles ve Huberman, 2016). Çalışmanın tasarımı aşasında belirlenmiş olunan doküman analizi yöntemi ile kentlerde uyuşturucu madde kullanımının nedenleri, kentsel alanlarda uyuşturucu madde kullanımını kolaylaştıran etkenlerin neler olduğu ve sosyal öğrenmenin kentlerde uyuşturucu madde kullanım koşulları üzerindeki etkilerinin ne olabileceği gibi konular açıklanmak istenmiştir.

Bulgular ve tartışma

Türkiye’de uyuşturucu madde imalatı ve sevkiyatından kaynaklanan suçların (TCK m.188) daha çok kırsal bölgelerde, kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmamak suçlarının (TCK m.191) ise çoğunlukla kentlerde işlendiği, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı Türkiye Uyuşturucu Raporlarında anlaşılmaktadır (EGM, 2024). Nitekim, emniyet güçleri tarafından uyuşturucu madde üreticilerine ve bu maddelerin sevkiyatını yapanlara yönelik operasyonlar genellikle kırsal alanlarda gerçekleşmektedir. Kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmamak gibi yasa dışı eylemlere yönelik operasyonlar ve rutin asayiş uygulamaları ise çoğunlukla kentlerde yer alan eğlence yerlerinde, kent içi çöküntü alanlarında, gecekondu bölgelerinde ve suç oranı yüksek mahallelerde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de uyuşturucunun imalatı ve sevkiyatına ilişkin olarak kırsal alanlarda Jandarma Genel Komutanlığı (JGK), Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü (GMGM) tarafından operasyonlar yapılmaktadır. Kentlerde ise uyuşturucu suçlarına yönelik operasyonlar Emniyet Genel Müdürlüğü birimlerince yerine getirilmektedir. Yapılan operasyonlar, yakalanan şüpheliler ve ele geçirilen uyuşturucu maddeler güvenlik birimlerinin internet sitelerinde kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 2024 Performans Programına göre Uyuşturucuyla mücadele kapsamında gerçekleştirilecek operasyon sayısı 2024 yılı için 220.000 olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilmesi planlanan operasyon sayısı 2025 yılında 231.000; 2026 yılında 242.550’dir. Gerçekleşmeler bakımından 2022 yılında 217.529; 2023 yılında 216.679 operasyon sonuçlandırılmıştır (EGM, 2024 Performans Programı).

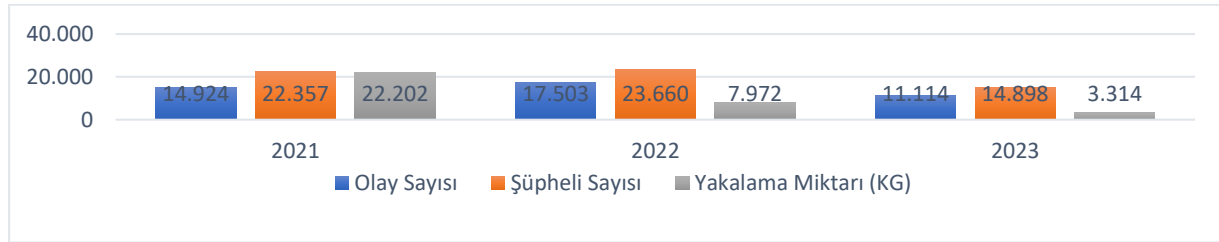
Jandarma Genel Komutanlığı 2023 faaliyet raporuna göre kapsamına uyuşturucu madde kaçakçılığına ilişkin (TCK m. 188) olarak yıl içerisinde 30.562 olay gerçekleşmiştir. Bu olaylara yönelik yapılan operasyon ve rutin uygulamalarda 38.315 uyuşturucu madde kaçakçılığı şüphelisi yakalanmıştır (JGK, 2023). Sahil Güvenlik Komutanlığı 2023 yılı idare faaliyet raporuna göre sahil güvenlik ekipleri tarafından 2023 yılında 24 narkotik ve psikotrop madde kaçakçılığı olayına müdahale edilmiş ve çeşitli miktarlarda kokain, esrar, captagon, ecstasy, skunk, bonzai ve metamfetamin ele geçirilmiştir (SGK,

2023). Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü 2023 yılı faaliyet raporuna göre 2023 yılında, NARKOKİM birimlerince yapılan operasyonlarda 727 uyuşturucu kaçakçılığı olayında 12 ton uyuşturucu madde yakalanmıştır (GMGM, 2023).

Emniyet Genel Müdürlüğü' ne göre Türkiye'de 2023 yılında 251.851 uyuşturucu olayı gerçekleşmiştir. Bu olaylar suç türlerine göre ayrıldığında 207.971 olayın (%82,6) uyuşturucu madde kullanmak, satın almak, bulundurmak gibi suçları ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Bu suçlar çok büyük oranda insan aktivitesinin ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentsel alanlarda işlenmiştir. 2023 yılında uyuşturucu madde imal ve sevkiyatı suçuna yönelik olarak gerçekleşen 38.021 olay (%15,1) ise yine çoğunlukla kentsel alanlarda gerçekleşirken uyuşturucu madde imaları uyuşturucu türünün üretilme şekline ve yöntemine bağlı olarak kırsal bölgelerdeki tarım arazilerinde ve depolarda gerçekleşmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı (JGK), Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü (GMGM) tarafından uyuşturucu madde imalatı ve uyuşturucu madde kaçakçılığı suçlarına yönelik yapılan operasyonlar bunu doğrulamaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele ekipleri tarafında gerçekleştirilen operasyonlardan ve yakalamalardan, üretilen ve talep gören uyuşturucu maddeler ile bu maddelerin kullanıldığı bölgeler hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. 2024 yılına ait eroin yakalama istatistiklerine göre 2021 yılındaki olay ve şüpheli sayısı 2022 yılında yükselmiş olmasına rağmen yakalanan eroin miktarı azalmıştır. 2021 yılında 14.924 eroin yakalama olayı ve 22.357 şüpheli varken; 2022 yılında eroin yakalama olayı %17,28 oranında artarak 17.503 ve şüpheli sayısı ise %3,06 oranında artarak 23.660 olmuştur. Yakalanan eroin miktarı ise %64,3 oranında azalarak 3.314 kg olmuştur. 2023 yılında eroin olay sayısı 2022 yılına göre %36,5 daha azalmıştır. Azalan olay sayısına paralel olarak eroin yakalamalarında da şüpheli sayısı 2023 yılında 2022 yılına göre %37,03 oranında azalmıştır (EGM, 2024).

Şekil 1: Eroin yakalama istatistikleri

Kaynak: (EGM, 2024)

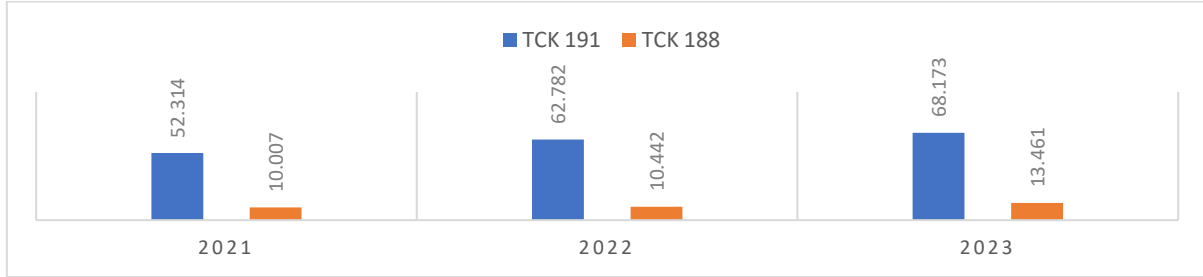
Eroin yakalama istatistiklerine göre eroini kullanmak amacı ile satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK m.191) suçunu işleyen kişi sayısı 2021 yılına 11.345; 2022 yılında 14.022 ve 2023 yılında 8.289 olmuştur. Eroin imal ve ticareti kapsamında (TCK m.188) suç işleyen kişi sayısı 2021 yılında 3.581; 2022 yılında 3.481; 2023 yılında ise 2.825 olmuştur. Eroin olay sayılarının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 2021 yılında %76,0'sı (TCK m.191), %24,0'ü (TCK m.188); 2022 yılında %80,1'i (TCK m.191), %19,9'u (TCK m.188) ve 2023 yılında ise %74,6'sı (TCK m.191), %25,4'ü (TCK m.188) suçu olduğu görülmektedir (EGM, 2024).

Kentsel alanların dışında kalan arazilerde ve kırsal alanlardaki tarım alanlarında haşhaş, esrar ve kök keneviri ekilmek sureti ile uyuşturucu madde üretimi yapılmaktadır. Bu bitkiler uygun ortamların oluşturulması koşulu ile kent merkezlerinde evlerin teras, dam, balkon ve bahçelerinde de küçük ölçeklerde üretilmektedir. Türkiye'de 2022 yılında yasa dışı haşhaş ekim olaylarında bir önceki yıla göre %63,2, bitki miktarında ise %16,9 oranında artış meydana gelmiştir. 2022 yılında meydana gelen 315 olayda 39.451.147 kök yasa dışı haşhaş bitkisi ele geçirilmiştir. 2023 yılında ise yasa dışı haşhaş ekim olaylarında 2022 yılına göre %54,92; bitki miktarında ise %54,86 azalış meydana gelmiştir. 2023 yılında 142 olayda 17.808.426 kök yasa dışı haşhaş bitkisi ele geçirilmiştir (TUR, 2024).

Türkiye de en çok kullanılan uyuşturucu maddelerin başında gelen esrar ve türevlerinde 2021-2023 yılları arasında yakalamalarında önemli miktarlarda artış olmuştur. Ülkemizde gerçekleştirilen

operasyonlarda 2021 yılında yaklaşık 58,6 ton olan esrar yakalanmıştır. Yakalanan esrar ve türevlerinin miktarı 2022 yılında %8,1 oranında artarak 63.4 tona ulaşmıştır. 2023 yılında esrar ve türevleri yakalama olayı %23,0 oranında artarak 77.9 ton olmuştur (TUR, 2024). Esrar ve türevleri bakımından yakalanan şüpheli sayısı 2023 yılında 2022 yılına göre %15 oranında artış göstererek 88.988 olmuştur. Bu rakam 2022 yılında 98.518; 2021 yılında ise 113.390 olarak gerçekleşmiştir. Esrar ve türevlerinin kullanmak amacı ile satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK m.191) suçuna, ilişkin yakalama olaylarındaki artışlar, çoğunlukla kentlerde esrar ve türevlerinin artarak tüketilmeye devam edildiğini göstermektedir.

Şekil 2: Suç Türlerine göre esrar ve türevleri olay sayısı (2021-2023)

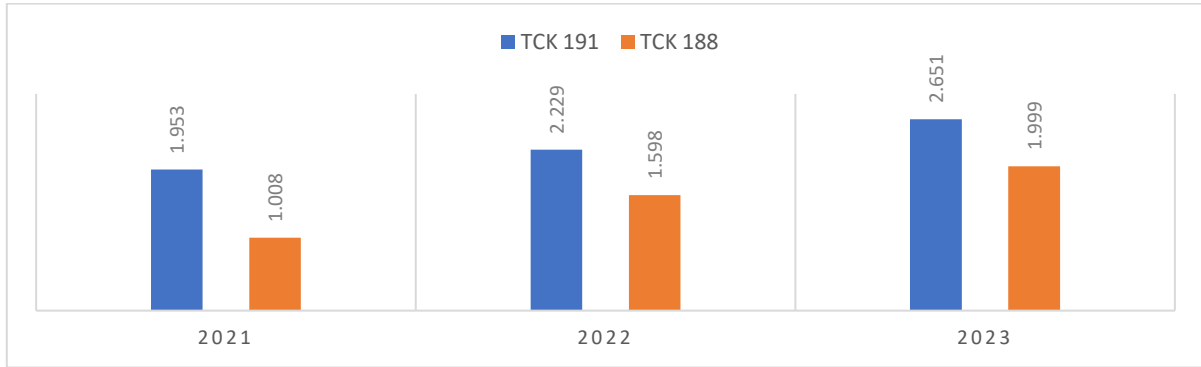
Kaynak: (EGM, 2024)

Uyuşturucu madde yapımında kullanılabilen kök kenevir bitkisinin tarımı ülkemizde 21/10/1990 tarih ve 20672 sayılı “Kenevir Ekimi ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre sınırlandırılmıştır. 20672 sayılı yönetmeliğe göre Amasya, Antalya, Burdur, Çorum, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Ordu, Samsun, Sinop, Tokat, Uşak, Şanlıurfa, Yozgat, Rize, Zonguldak ve Bartın illerinde ve bu illerin tüm ilçelerinde belli miktarlarda kök kenevir bitkisinin üretimine izin verilmiştir. Buna rağmen yasa dışı olarak kök kenevir ekimine Türkiye’nin her tüm bölgelerinde rastlanabilmektedir. Diyarbakır’ın Lice ilçesi kırsalı, Samsun’un Bafra ve Çarşamba ilçeleri bu konuda en çok jandarma operasyonlarının gerçekleştirildiği yerlerdendir.

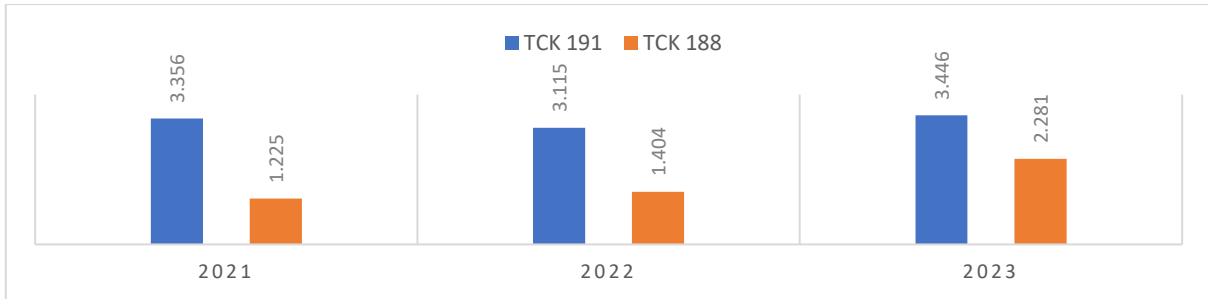
Türkiye’de 2023 yılında kök kenevir yakalama miktarı bir önceki yıla göre %43,6 oranında artarak 157.343.758 olmuştur. 2022 yılında 109.572.459 olan yakalama miktarı 2021 yılında 75.702.155 olarak gerçekleşmiştir. Kök kenevir yakalama miktarı 2021 yılına göre %107,84 oranında artmıştır. Kök kenevir şüpheli sayısı ise Kök 2023 yılında bir önceki yıla göre %7,5 oranında artmıştır. 2022 yılında 4.879 kişi hakkında yasadışı hakkında kök kenevir ekimi suçu şüphesiyle işlem yapılırken bu sayı 2023 yılında 5.243 olmuştur (EGM, 2024).

Türkiye’de 2023 yılında 4.650 kokain olayına müdahale edilmiştir. Bu olaylarda 7.026 şüpheli yakalanmış ve 2.502 kg kokain ele geçirilmiştir. 2023 yılında ele geçirilen kokain miktarında 2022 yılına göre %8,8 artış olmuştur. Kokain olay sayılarının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 2021 yılında bu olayların %66’sının kokain kullanmak amacı ile satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK 191), %34’ünün ise kokain imalat ve ticareti (TCK 188) olduğu anlaşılmaktadır. 2022 yılında kokain olay sayısının %58’inin kokain kullanmak amacı ile satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK 191), %42’sinin kokain imalat ve ticareti suçları (TCK 188) kapsamında işlendiği, 2023 yılında ise kokain olay sayısının %57’sinin kokain kullanmak amacı ile satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK 191), %43’ünün kokain imalat ve ticareti kapsamında (TCK 188) işlendiği suçu olduğu görülmektedir (EGM, 2024).

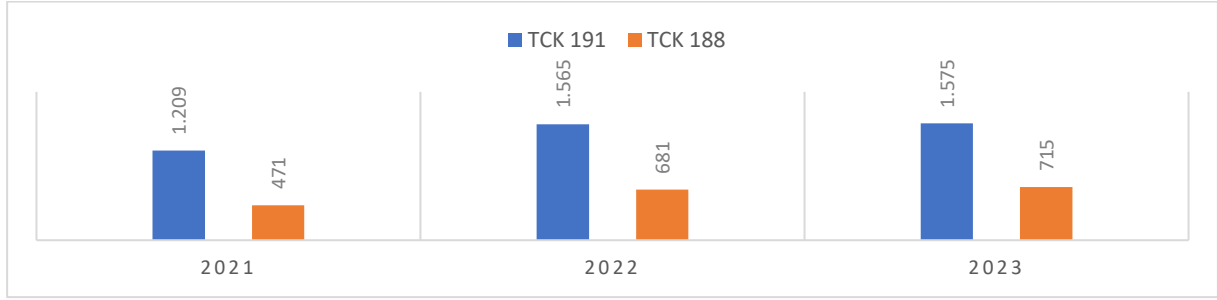
Kokain olayında yakalanan şüpheli sayısı 2021 yılında 4.714 iken 2022 yılında bu sayı %19,79 oranında artarak 5.647; 2023 yılında ise 2022 yılına göre %24,42 oranında artarak 7.026 olmuştur. Kokain olaylarının diğer uyuşturucu madde olayları içerisindeki oranı oldukça azdır. Bu oran 2022 yılında %1,55; 2023 yılında ise %1,6 civarındadır (EGM, 2024). Kokain, elde edilmesinin zor ve diğer uyuşturucu maddelere kıyasla piyasa fiyatının çok yüksek olması nedeniyle geniş kitlelerce kullanılabilen uyuşturucu maddelerden değildir.

Şekil 3: Yıllara göre kokain olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2021-2023)**Kaynak:** (EGM, 2024)

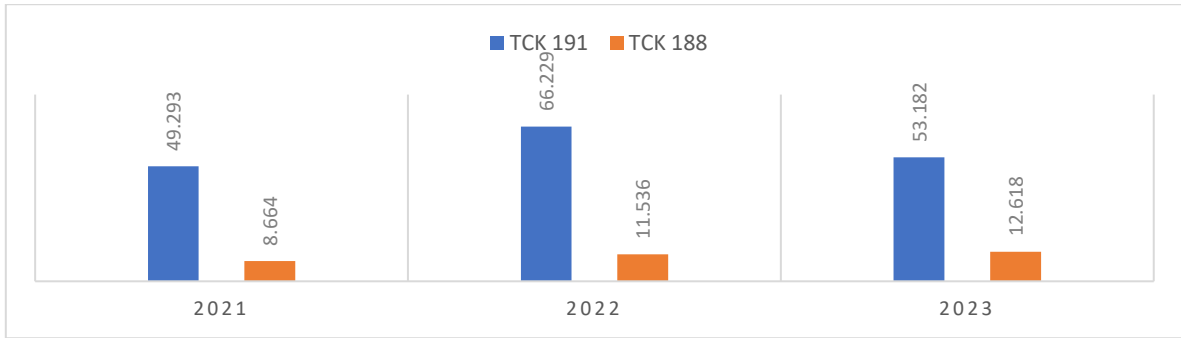
Bir tür psikoaktif madde olan ecstasy kullanımı son yıllarda Türkiye de oldukça yaygın hale gelmiştir. Türkiye’de 2023 yılında 5.727 ecstasy olayı gerçekleşmiştir. Bu olaylarda 8.908 şüpheli yakalanmış ve 5.227.853 adet ecstasy hap ele geçirilmiştir. Ele geçirilen hap miktarı, bu maddenin kullanımının ne kadar yaygın olduğuna işaret etmektedir. 2023 yılında ele geçirilen ecstasy hap miktarında 2022 yılına göre %3,5 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Ecstasy olay sayılarının suç türlerine göre dağılımına bakıldığında 2021 yılında bu olayların %73,3’ünün kullanmak amacı ile satın almak, kabul etmek ve bulundurmamak (TCK m.191), %26,7’sinin ise bu hapların imalatı ve ticaretine ilişkin (TCK m.188) olarak gerçekleştiği görülmüştür. 2022 yılına gelindiğinde ecstasy olaylarının yine büyük kısmı (%68,9) (TCK m.191) kapsamında, %31,1’inin ise (TCK m.188) kapsamında gerçekleştiği anlaşılmıştır. 2023 yılında ise ecstasy olaylarının %60,2’sinin kullanmak amacı ile satın almak, kabul etmek ve bulundurmamak (TCK m.191), %39,8’inin imalat ve ticaretle ilgili olarak (TCK m.188) işlendiği tespit edilmiştir (EGM, 2024).

Şekil 4: Yıllara göre ecstasy olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2021-2023)**Kaynak:** (EGM, 2024)

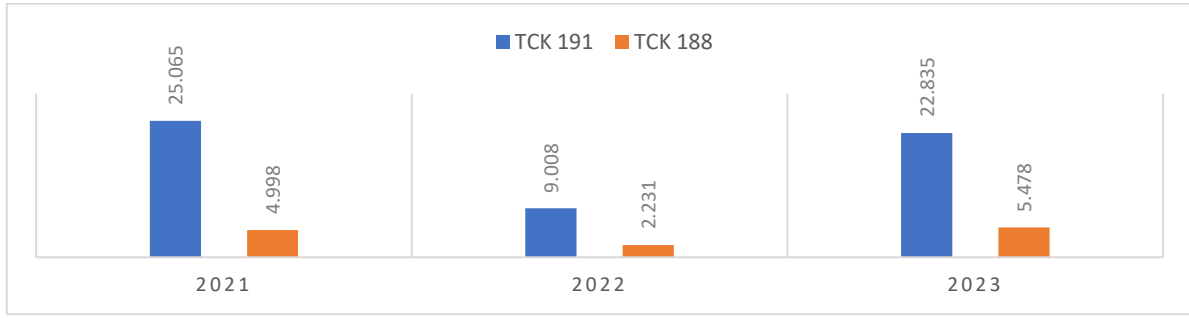
2023 yılında Türkiye’de 2.290 Captagon olayı gerçekleşmiştir. Bu olaylarda 3.075 şüpheli yakalanmış ve 13.760.337 adet Captagon ele geçirilmiştir. 2023 yılında Captagon yakalama miktarında bir önceki yıla göre %42,5 oranında azalma gerçekleşmiştir. Captagon olay sayılarının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 2021 yılında bu olayların %72’sinin (TCK m.191), %28’inin (TCK m.188), 2022 yılında %69,7’sinin (TCK m.191), %30,3’ünün (TCK m.188), 2023 yılında ise 68,8’inin (TCK m.191), %31,2’sinin (TCK m.188) suç olduğu görülmektedir (TUR, 2024).

Şekil 5: Yıllara göre captagon olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2021-2023)**Kaynak:** (EGM, 2024)

2023 yılında Türkiye’de 65.800 metamfetamin olayı gerçekleşmiştir. Bu olaylarda 88.583 şüpheli yakalanmış ve 21.912 kg metamfetamin ele geçirilmiştir. 2023 yılında ele geçirilen metamfetamin yakalama miktarı 2022 yılına göre yaklaşık %35,5 oranında artmıştır (TUR, 2024). Böylece yakalanan metamfetamin miktarı, Türkiye’de rekor seviyeye 2023 yılında ulaşmıştır. Metamfetamin olay sayılarının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 2021 yılında bu olayların %85’inin kullanmak amacıyla satın almak, bulundurmak ve kabul etmek (TCK m.191), %15’inin ise uyuşturucu madde imalat ve ticareti (TCK m.188) kapsamında işlendiği görülmüştür. 2022 yılında metamfetamin olaylarının %85,2’sinin (TCK m.191), %14,8’inin (TCK m.188), 2023 yılında ise %80,8’inin (TCK m.191), %14,2’sinin (TCK m.188) kapsamında işlendiği anlaşılmıştır (TUR, 2024).

Şekil 6: Yıllara Göre Metamfetamin olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2021-2023)**Kaynak:** (EGM, 2024)

“Bonzai” olarak da bilinen sentetik kannabinoidlere ilişkin hem yakalanan madde miktarı hem de olay sayısı bakımından Türkiye’de ilk sıralarda yer almaktadır. 300’e yakın kimyasal çeşidi olduğu tahmin edilen sentetik kannabinoidler tamamen sentetik yeni nesil pskoaktif maddelerdendir. Türkiye’de 2021 yılında 30.063; 2022 yılında 11.239; 2023 yılında ise 28.313 sentetik kannabinoid olayı gerçekleşmiştir. 2023 yılında gerçekleşen sentetik kannabinoid olay sayısı 2022 yılındaki olay sayılarına göre %151,9 oranında artmıştır. Sentetik kannabinoid olaylarının büyük bölümü kullanım amaçlı olarak satın almak, bulundurmak ve kabul etmek kapsamında gerçekleşmiştir (TCK m.191). Nitekim, 2022 yılında Sentetik kannabinoid olaylarının %80,1’i; 2023 yılında ise %80,7’si kullanım amaçlı olarak satın almak, bulundurmak ve kabul etmek (TCK m.191) amacı ile meydana gelmiştir (EGM, 2024).

Şekil 7: Yıllara göre sentetik kannabinoidler olay sayısının suç türlerine göre dağılımı (2021-2023)**Kaynak:** (EGM, 2024)

Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen NARKOLOG Projesi (2023) ile kentlerde haklarında uyuşturucu suçlarından dolayı (TCK m.191 ve TCK m.188) işlem yapılan kişilerin profillerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2022 yılında Türkiye'nin 81 kentinde uyuşturucu suçlarından dolayı soruşturma gören şüphelilere tamamen gönüllülük esasına göre anket soruları uygulanmıştır. Hayatının herhangi döneminde madde kullandığını beyan eden 31.406 kişinin verileriyle "Madde Kullanıcıları Genel Analizi Raporu" oluşturulmuştur. Bu rapora göre; uyuşturucu suçlarının erkek egemen bir suç olduğu görülmüştür. Uyuşturucu suçlarından göz altına alınıp proje kapsamında anket uygulanan kişilerin %93,8'ini erkekler; %6,2'sini ise kadınlar oluşturmuştur (EGM, 2023).

Raporda uyuşturucu suçlarından dolayı soruşturma geçiren şüphelilerin %79'unun son beş yıldır kent ve ilçe merkezlerinde ikamet ettikleri belirtilmiştir. Bu oran 2021 yılında %82,6 olarak tespit edilmiştir (EGM, 2023). Bu tespit uyuşturucu madde kullanımının kent merkezlerinde kırsal bölgelere kıyasla daha fazla olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Kentlerde ve merkez ilçelerde uyuşturucu madde kullanımının kırsal bölgelere göre daha fazla olması nüfus miktarı ile açıklanabilir. Dolayısıyla kişi başına düşen uyuşturucu madde tüketiminin kır-kent ayrımında karşılaştırılması daha anlamlı sonuçlar verecektir.

Okul çağındaki çocukların uyuşturucu ile tanışma riski bakımından Türkiye'de uyuşturucuya başlama yaşı sıklıkla tartışma konusu edilmektedir. Uyuşturucuya başlama yaşı tüm dünyada ortalama, ortanca ve en sık tekrarlanan yaş değeri üzerinden hesaplanmaktadır. Genel yaş ortalaması gruplarından sapan istisnai küçük yaş grupları nedeniyle genel ortalama değişmemektedir. Türkiye'de 2022 yılında uyuşturucuya başlama yaşı ortalama 21,99; ortanca ve en sık tekrar eden yaş ise 20 olarak tespit edilmiştir (EGM, 2023). Literatürde karşılaşılan alan çalışmaları, uyuşturucu madde kullanmaya başlama yaş aralığının 15-24 olduğunu söylemektedir. Narkolog Projesi kapsamında yapılan anketlerden de bu durum teyit edilmiştir. 2022 yılında bu yaş grubunda uyuşturucuya başlayanların oranı %69,6 olarak ölçülmüştür. 2021 yılında bu oran %73,7 olmuştur (EGM, 2023).

Hayatının herhangi döneminde madde kullananlar arasında yapılan araştırmada ilk denenen uyuşturucu madde olarak esrar ön plana çıkmıştır. Araştırmada, uyuşturucu madde kullandığını kabul eden kişilerden %72,4'ü uyuşturucu kullanmaya esrar ile başladığını söylemiştir. Esrarı sırasıyla metamfetamin %13,2; eroin %4,4; sentetik ecza %4,1; sentetik kannabinoid (bonzai) %3,5; ecstasy %1,6; captagon %0,5; kokain %0,2 ve Afyon sakızı %0,1 izlemiştir. Halen kullanılan uyuşturucu maddelerde ise esrar (%49,2) oranla ilk sırada yer alırken, metamfetmin kullanımı %24,9 oranla ikinci sırada yer almıştır. Kokain ise %0,3 ile kendine son sırada yer bulabilmiştir (EGM, 2023).

Eğitim durumu yükseldikçe uyuşturucu madde kullanımının azaldığı görülmektedir. 2022 yılında ortaöğretim ve lise mezunlarından uyuşturucu suçuna karışanların oranı toplam %93,6 olmuştur. Bu oran 2021 yılında %94 olarak gerçekleşmiştir. Üniversite ve yüksek okul mezunlarından uyuşturucu suçuna karışanların oranı ise yüksek lisan ve doktora dahil olmak üzere 2022 yılında %4 olmuştur. Herhangi bir okul mezuniyeti olmayıp okuyazar olanlarda ve okuma yazması olmayanlarda bu oranlar %1,3'tür (EGM, 2023).

Uyuşturucu maddeyi ilk temin şeklinin ne olduğu sorusuna verilen cevapların %75'i uyuşturucu maddenin ilk olarak "arkadaş, arkadaş çevresi veya yakın çevreden edinildiği yönünde olmuştur. Uyuşturucu maddeyi para ile satın aldığını söyleyenlerin oranı ise %23,8'dir. "Uyuşturucu maddeyi ilk kez tanımadığım birisinden temine ettim" cevabı %1,2 oranında kalmıştır (EGM, 2023).

Hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullandığını kabul eden şüphelilerden %47,4'ü uyuşturucu maddeyi "kendi evinde" kullandığını itiraf etmiştir. Terkedilmiş metruk binalarda uyuşturucu madde kullandığını söyleyen şüphelilerin oranı %21,1'dir. Arkadaş evlerinde uyuşturucu kullandığını söyleyenlerin oranı %13'tür. Araştırmada, arabada uyuşturucu madde kullanımı %10,9; kamuya açık alanlarda ve parklarda uyuşturucu madde kullanımı %2,7 oranında belirlenmiştir. Sanıldığının aksine bar, pavyon ve gece kulübü benzeri eğlence yerlerinde uyuşturucu madde kullandığını söyleyenlerin oranı oldukça azdır (%0,6). Benzer şekilde uyuşturucu madde kullanılan yerler bakımından otel ve günlük kiralık evlerin (%0,9), parti evlerinin (%0,5), kahvehanelerin (%0,3) ve kafelerin (%0,2) de çok fazla tercih edilmedikleri anlaşılmıştır (EGM, 2023).

Değerlendirme ve sonuç

Güvenlik güçlerinin rutin biçimde gerçekleştirdikleri asayiş kontrollerinde de uyuşturucu kullanan kişilerin üzerlerinde uyuşturucu maddeler yakalanabilmektedir. Türkiye Uyuşturucu Raporlarına yansayan kullanıcı istatistikleri, bu ve bunun gibi yakalamalar sonucunda işlem yapılan kişilerden elde edilen verilerle oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezlerine (AMATEM) yapılan başvurular Türkiye'de uyuşturucu madde kullanımının boyutlarının belirlenebilmesine yönelik yardımcı veri sağlayabilmektedir. Ancak bu ve buna benzer bağımlılık tedavi merkezlerine başvuru şartlarının her uyuşturucu madde kullanan kişi için uygun olmaması, güvenilir veri elde edilmesini engellemektedir. Bunun yanı sıra madde kullandığını kabul edip bağımlı olduğunu kabul etmeyen kişiler de bu merkezlere başvurmadan ve tedavi olmaktan kaçınabilmektedir. Bu da uyuşturucu madde kullanımı konusunda güvenilir verilerin toplanmasında karşılaşılan bir diğer zorluktur.

Türkiye'de uyuşturucu kullanan kişilere, uyuşturucuların temin edildiği kişilere ve uyuşturucu maddelerin kullanıldığı yerlere ilişkin net bilgi edinmek oldukça zordur. Bu yüzden sadece hakkında işlem yapılan uyuşturucu madde kullanıcılarının beyanlarına göre oluşturulan yukarıdaki veriler tartışma konusu olabilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Raporları, suç istatistikleri, sağlık kuruluşlarına yapılan başvurular uyuşturucu madde kullanımına yönelik kısıtlı veri sağlayabilmektedir. Tam ve güvenilir verilere ulaşabilmek için denetim, operasyon ve başvurularla tespit edilemeyen uyuşturucu madde kullanıcıların varlığının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Uyuşturucu maddelere ilişkin suçların büyük çoğunlukla kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmak (TCK m.191) ile uyuşturucu madde imalatı ve sevkiyatı (TCK m.188) gibi eylemlerden kaynaklanmaktadır (%97,7). Uyuşturucu madde imalatı ve sevkiyatı daha çok kırsal alanlarda ve kentlerin ücra köşelerinde yapılırken; kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/bulundurmak gibi fiiller kentlerde ve merkez ilçelerde işlenmektedir. Bu durum uyuşturucu madde kullanımının büyük oranda kentsel mekanlarda gerçekleştiğini göstermektedir.

Uyuşturucu temini, satışı ve kullanımı gibi eylemlere yönelik güvenlik operasyonları genellikle, gecekondu mahalleleri, kent içi çöküntü alanları, metruk bina stoklarının yoğun olduğu kentsel mekanlar ve roman mahalleleri gibi suç oranlarının ve sabıkalı kişi sayısının fazla olduğu yerlerde gerçekleştirilmektedir. Uyuşturucu madde imalatı ve sevkiyatına ilişkin operasyonlar ise ihbarlar ve uzun süren takipler neticesinde yapılmaktadır. İmalathanelere ve nakliye halindeki araçlara yapılan baskınlar genellikle kırsal alanlarda gerçekleşmektedir.

Uyuşturucuyla ilişkili suç faaliyetlerinin işlendiği kentsel mekanlarda, uyuşturucunun yanı sıra tehdit, hırsızlık, gasp, adam yaralama, cinayet, hürriyetten mahrum bırakma, fuhuş vb. suçlarla da sıklıkla rastlanmaktadır. Kentin diğer bölgelerine göre suç ve suçlu oranlarının yüksek olduğu bu yerleşim yerlerine güvenlik güçleri tarafından narkotik ya da huzur operasyonları adı altında birçok operasyon gerçekleştirilmektedir. Ülkede çapında eş zamanlı olarak yapılan "Narkoçelik" ve "Narkokapan" operasyonlarında;

İstanbul'un; Kuştepe, Dolapdere, Tarlaş, Hacıhüsrev, Karabayır, Gülsuyu, Kurtuluş Gazi;

Ankara'nın; Gültepe (Çinçin), Yenidoğan, Bendderesi, Hıdırlıktepe;

İzmir'in; Kadifekale, Çimentepe, Ballıkuyu, Tepecik, Gediz. Güzeltepe, Kuruçay;

Bursa'nın; Beşyol, Hacivat, Alemdar, Kuştepe, Pınarbaşı, Halitpaşa, Arabayatağı;

Adana'nın; Hürriyet, 19 Mayıs, Şakirpaşa, Sinanpaşa, Kiremithane, Dağlıoğlu ve Gülbahçesi Mahalleleri ön plana çıkmaktadır (EGM, 2025).

Türkiye'de en çok kullanılan ve hayatlarında bir kez de olsa uyuşturucu madde kullananların ilk kez denedikleri uyuşturucu madde çoğunlukla esrardır. Esrar üretim şekli bakımından kırsal, kullanım alanı bakımından çoğunlukla kentsel özellik göstermektedir. Haşhaş ve kök kenevirinin yasa dışı üretimi için kırsal alanlarda bulunan tarım arazileri ve bahçeler kullanılmaktadır. Haşhaş ve kök kenevirinden üretilen uyuşturucu maddelerin kullanım alanı ise esrarda olduğu gibi çoğunlukla kentlerdir. Esrardan sonra hayatlarında bir kez de olsa uyuşturucu madde kullananların ilk kez denedikleri madde metamfetamindir. Sentetik uyuşturucu ticaretinin yaygınlaşması ve Türkiye'de sentetik uyuşturuculara yönelik talebin artması metamfetamini esrardan sonra en çok kullanılan uyuşturucu madde durumuna getirmiştir.

Türkiye jeopolitik bakımdan doğu ile batı arasındaki uyuşturucu trafiğinin kavşak noktalarından birisi konumundadır. Kokain ticaretinde de Türkiye önemli bir geçiş noktasıdır. Yüksek fiyat ve erişim güçlüğü gibi nedenlerle kokainin, diğer uyuşturucu maddelere göre kullanımı oldukça azdır. Türkiye'de kokain kullanımının sınırlı oluşu kokain olaylarında yakalanan şüpheli sayısının da diğer uyuşturucu olaylarında yakalanan şüpheli sayılarına göre oldukça az olmasına sebep olmuştur. Nitekim, kokain olaylarının diğer uyuşturucu madde olayları içerisindeki oranı 2023 yılında %1,6 civarındadır (TUR, 2024). Buna rağmen kokaine ilişkin yakalamalarda bulunan uyuşturucu miktarları sürekli olarak artmaktadır.

Son yıllarda her gelir grubuna hitap edebilen sentetik uyuşturucu maddeler piyasada kendilerine daha çok yer bulmaya başlamıştır. Metamfetamin, sentetik kannabinoid (bonzai), ecstasy ve captagon gibi sentetik psikoaktif uyuşturucu maddeler, Türkiye'de esrardan sonra en çok kullanılan uyuşturucu maddeler olmuşlardır. Bu sentetik uyuşturucuların ithal kimyasal etken maddeler kullanılmak suretiyle laboratuvar ortamında kolayca üretilabiliyor oluşu ve pazarlanma sürecindeki nisbi kolaylıklar, kullanımının yaygınlaşmasındaki nedenlerden bazılarını oluşturmaktadır. Sentetik uyuşturucu maddelerle ilişkili olay ve yakalama sayıları da bu uyuşturucu maddelerin yaygın olarak kullanıldığını doğrulamaktadır.

Gerek organik gerekse sentetik uyuşturucu maddelere ilişkin istatistiklere yansımış olan suçlar, bu maddeleri kullanmak amacıyla bulundurma, satın alma ve kabul etme gibi eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Uyuşturucu madde kullanımına ilişkin suçların büyük bölümü, nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde ve merkez ilçelerde gerçekleşmektedir. Uyuşturucu madde imalat ve sevkiyatı ise daha çok kırsal alanlarda yapılan operasyonlarla ortaya çıkarıldığından bu eylemler kırsal özellik göstermektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2023 yılında yayınladığı Narkolog Profil Analizine göre "hayatının herhangi döneminde madde kullandığını beyan edenlerin ikamet yerleri" il merkezleri, merkez ilçeler ve diğer ilçeler olarak belirlenmiştir. Bu veri de uyuşturucu madde kullanımının büyük oranda kentlerde gerçekleştiğini göstermektedir.

Uyuşturucu madde kullanmaya başlama yaşı tartışmalı bir konudur. İstisnai örnekleri olmakla birlikte Türkiye'de uyuşturucu madde kullanma yaşı ortalama 20'dir. Bu da okula devam edilmesi durumunda üniversite dönemlerinde, okula devam edilmemesi halinde ise işsiz geçen ya da iş hayatına başlanılan dönemlerde uyuşturucu madde ile tanışıldığını göstermektedir. Bununla birlikte öğrenim durumu uyuşturucu madde kullanımı konusunda belirleyici olmaktadır. Nitekim eğitim seviyesi yükseldikçe uyuşturucu madde kullanımı azalmaktadır. Eğitimlerini ortaöğretimin belli aşamalarında kesen kişilerde ise uyuşturucu madde kullanımı çok daha fazla görülmektedir.

Türkiye'de kişilerin uyuşturucu maddelerle ilk kez tanışması, çoğunlukla esrar kullanmak sureti ile gerçekleşmektedir. Sentetik uyuşturucuların son yıllarda Türkiye'de de yaygınlaşması neticesinde başta metamfetamin olmak üzere diğer birçok sentetik psikoaktif madde ve sentetik kannabinoid gençler tarafından denenmektedir. Böylece gençler uyuşturucu madde bağımlılığına yönelik ilk adımlarını, çeşitli adlarla piyasaya sürülen sentetik uyuşturucularla atmaktadır. İlk kez kullanılan uyuşturucu

maddenin temini ise çoğunlukla arkadaş, arkadaş çevresi ve ikamet edilen yakın çevreden yapılmaktadır. Bu durum arkadaşlıkların ve yaşanan muhitin uyuşturucu madde kullanımını özendirir ve kolaylaştırmada başat rol oynadığını göstermektedir.

Uyuşturucu madde kullanan yerler arasında ilk sırayı, madde kullanan kişilerin yaşadıkları evler almaktadır. Daha sonra sırası ile metruk binaları, arkadaş evleri ve arabalar uyuşturucu madde kullanıcılarının madde kullanırken tercih ettikleri yerleri oluşturmaktadır. Tahmin edildiğinin ve düşünüldüğünün aksine Türkiye’de parti mekânları, barlar, gece kulüpleri, kahvehaneler ve kafeler uyuşturucu madde kullanımında çok daha az tercih edilen yerler olarak dikkat çekmektedir. Bu yerlerin uyuşturucu kullananlar tarafından çok fazla tercih edilmiyor oluşu, eğlence mekânlarının ve alkol tüketilen ortamların uyuşturucu kullanımını özendirmediği anlamına gelmeyecektir. Disko, bar, gece kulübü, meyhane vs. gibi mekânlara eğlenmek, streslerini atıp rahatlamak ve dertlerinden uzaklaşmak maksadı ile giden kişiler bu amaçlara hizmet ettiklerini düşündükleri uyuşturucu maddelere karşı eğilim gösterebilmektedir. Ayrıca emniyet güçlerinin belirli aralıklarla kentlerdeki bu tip yerlere gerçekleştirdiği narkotik ve huzur operasyonları mekânlardaki uyuşturucu madde kullanımı konusunda caydırıcı olabilmektedir.

Kentler heterojen özellikleri, kaotik ortamları ve kozmopolit yapıları gereği çok farklı davranış paternlerinin sergilenebildiği mekânlara ev sahipliği yapabilmektedir. Kentin bir yerinde meşru görülen ve yadırganmayıp o kesim tarafından kabul edilebilen davranışlar, kentin başka bir noktasında büyük bir dirençle karşılaşabilmekte, bu davranışı sergileyen kişiler ayıplanıp dışlanabilmektedir. Uyuşturucu madde kullanımı da kentlerin bazı bölgelerinde normalleştirilip sıradanlaştırılabilmektedir. Bunun nedeni sosyal öğrenme kuramının hareket noktalarından birisi olan taklit yasalarıdır. Ailesinde, arkadaş çevresinde ve yaşadığı mahallede uyuşturucu madde kullanıldığına şahit olan kişiler bu durumu kendince rasyonalize edebilmekte ve bu davranışı normalleştirebilmektedir. Böylece uyuşturucu madde kullanımı davranışı ailede, arkadaş çevresinde ve yaşanan mahallede yaygınlaşmaktadır. Aile otoritesinin ve kontrol mekanizmasının özellikle büyük kentlerde zayıflaması da kentlerde uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasını kolaylaştıran nedenlerdendir.

İlk kez uyuşturucu madde kullanma nedenleri arasında çoğunlukla okul, iş, aile ortamlarında uyuşturucu kullanımının onaylanması; sapkın davranışlar sergileyen arkadaşlarla birlikte zaman geçirilmesi ve merak gibi gerekçelerin olması sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde uyuşturucu kullanımının kentlerde arttığını göstermektedir. Çünkü Sosyal öğrenme kuramına göre uyuşturucu madde kullanımı, kişilerin sosyalleşme süreçleri içerisinde geliştirdikleri sosyal ağlar ve ilişkiler vasıtası ile ilk kez deneyimlenmektedir. “Türkiye Uyuşturucu Raporları” ve “Madde Kullanıcıları Profil Analizleri” bu durumu doğrulamaktadır. Bu raporlarda kişilerin uyuşturucu maddelerle tanışması ve ilk kez uyuşturucu madde kullanmak sureti ile deneyim yaşaması, benzer davranışları daha önce göstermiş olan kişilerle temasa geçmeleri ve bu kişilerle aynı ortamlarda bulunmaları ile açıklanmaktadır.

Sosyal öğrenmeyi kolaylaştıran elverişli ortam ve şartlar, kırsal alanlara göre kentlerde çok daha fazladır. Kentlerin demografik (nüfus, cinsiyet, ırk), ekonomik (sosyal sınıflar) ve sosyolojik (etnik aidiyet, sosyal düzensizlik, çatışma ortamı, ataerkil yapı, aile ve akran grupları) özellikleri, uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasına yönelik sosyal öğrenmeyi doğrudan etkilemektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre uyuşturucu madde deneyimi yaşamak ya da bu maddeleri kullanmaya başlamak için sadece uyuşturucu kullanılan ortamda bulunmak yeterli değildir. Bunun için uyuşturucu madde kullanımının örneklerine rastlanan çevreyle güvene dayanan sıkı ilişkilerin de geliştirilmesi gerekir. Kentlerin suç oranı yüksek gecekondu mahallelerinde, kent içi çöküntü alanlarında, roman mahallelerinde ve bazı metruk binalarda uyuşturucu kullanım oranlarının fazla olması, bu yerlerde oluşturulan alt kültürlerle açıklanabilir. Bu tip kentsel mekanlarda dayanışma ve yardımlaşmanın güçlendirdiği alt kültürlerle çokça rastlanmaktadır. İlişki ağlarının güçlü olduğu ve kendi içerisinde güven ortamının oluşturulabildiği bu tip yerlerde sosyal öğrenme yoluyla uyuşturucu maddelere olan ilgi artabilmektedir.

Sosyal öğrenme kuramı, bireyin her şeyi doğrudan ve bizzat öğrenmesine gerek olmadığını savunmaktadır. Yani hayattaki bilgi ve beceriler sadece doğrudan deneyimle elde edilmemektedir. Kurama göre, başkalarının deneyimlerini gözlemleyerek de birçok şey öğrenilebilir. Çeşitli medya ve eğlence platformları tarafından suç ve narkotik gibi kategorilere ayrılarak izleyicilere sunulan içerikler,

uyuşturucuya ve uyuşturucu kullanımına ilişkin yaşam tarzlarına yönelik bilgilerin gözlemlenerek öğrenilmesine sebep olmaktadır. Film ve dizilerde köpürtülüp, güzellmeler yapılan bu tip davranışlar, özendirme ve merak uyandırma yoluyla uyuşturucu madde kullanımını kentlerde yaygınlaştırabilmektedir. Çünkü dolaylı güdülenmede rol-model olarak seçilen kişinin gözlemlenen davranışı nedeniyle olumlu bir sonuca ulaşması (zenginleşme, lüks yaşama kavuşma, eğlenme, arzu ettiği şeylere ulaşabilme vb.) gözlemciyi bu ve benzeri davranışları tekrarlamaya sevk etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 58. maddesi “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır” hükmü gereğince Türkiye’de uyuşturucu ile çok kapsamlı biçimde mücadele edilmektedir. Emniyet güçleri uyuşturucu madde arzının önlenmesi konusunda caydırıcı olabilmek için birçok operasyon gerçekleştirmektedir. Sağlık Kurum ve kuruluşları uyuşturucu bağımlısı kişileri bağımlılıktan kurtarmak adına tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri sunmaktadır. Sorumlu devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları, yaptıkları kampanya ve bilgilendirmelerle kişileri uyuşturucudan ve her türlü bağımlılıktan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Ancak tüm bu gayretlere rağmen kentsel alanlarda uyuşturucu kullanımı varlığını sürdürmektedir.

Kentsel alanlarda uyuşturucu kullanımının önüne geçebilmek için yapılması gerekenler iki aşamalı olarak hayata geçirilebilir. Öncelikle uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu kentsel alanlar iyileştirilerek buralarda uyuşturucu madde kullanımı azaltılabilir. Bu yüzden bazı kentsel çevrelerin daha güvenli hale getirilmesi şarttır. Kamera ile izleme sistemlerinin ve aydınlatma elemanlarının kentlerin her yerinde yeteri kadar konumlandırılması, metruk binalara girişlerin engellenmesi, kent içi çöküntü alanlarının sağlıklı yapılarla canlandırılması, banliyölerin ve suç oranı yüksek mahallelerin sosyal içerme politikaları ile kentlere entegre hale getirilmesi kentsel açıdan yapılması gerekenlerden bazılarıdır. Diğer taraftan sosyal öğrenme yoluyla edinilebilen uyuşturucu ve buna benzer kötü alışkanlıkları önleyebilmek için gençler tarafından çoğunlukla beğenilen ve kabul gören popüler figürlerin örnek davranışlar sergilemesi gerekir. Bunun yanı sıra film, dizi, müzik, eğlence ve sanal arkadaşlık platformlarda uyuşturucu madde kullanımını özendiren eylemlere karşı sansür politikası daha etkin hale getirilmelidir.

Kaynakça

- Ackerman, V.W. (1998). Socioeconomic correlates of increasing crime rates in smaller communities, *Professional Geographer*, 50 (3), 372-387.
- Akers, R. L. (2003). A Social learningteory of crime: Francis T. CullenveRobert Agnew (Eds.) in *Crimnological teory: pasttopresent- essentialreadings*. Roxbury Publishing.
- Akers, R. L. (1999). Social learning and social structure: Reply to Sampson, Morash, and Krohn, *Theoretical Criminology*, 3(4), 477-493.
- Akkaya, N., Aktürk, İ., ve Yaman, Ö.M. (2023). Türkiye’de 2011-2021 yılları arasında uçucu nitelikli maddelerin kullanımına yönelik istatistiki verilerin değerlendirilmesi, *Bağımlılık Dergisi*. 24(2), 239-272.
- Aliağaoğlu, A., ve Uğur, A. (2021). Kentlerde suç ve suça iten sebepler, suçla ilgili teorik çalışmalar, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(45), 37-54.
- Altun, İ. (2014). *Benim çocuğum kullanmaz demeyin bonzai*. Bilge Yayınevi.
- Arpa, E., ve Uğurlar, A. (2019). Suç ve mekân bağlamında güven algısı: Van örneği, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 293-323.
- Ateş, H., ve Banazılı, A. M. (2020). Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığıyla mücadele: Narkotik suçlarla mücadele daire başkanlığı raporları üzerinden bir inceleme, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 63-80.
- Ayhan, İ. ve Çubukçu, K. M. (2007). Suç ve kent ilişkisine ampirik bakış: literatür taraması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(5), 30-55.
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme, *Connectist: Istanbul*

University Journal of Communication Sciences, 55, 1-36.
<https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2018-0032>

- Balcıoğlu, E. (2016). Sosyal süreç teorileri (Ed: Alper Sözer, Ercan Balcıoğlu), *Kriminoloji içinde*, Nobel Yayınları.
- Balkaya, A. (2005). *Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı kişisel-sosyal ve ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi bakımından incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 248-287.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.
- Bingöl, İ. (2022). Sosyolojik Suç teorilerine kuramsal bir yaklaşım: Sosyal süreç teorileri, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 12(24), 640-652.
- Bogdan, R., ve Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theories and method*, Boston, USA: Allyn ve Bacon.
- Boyacı, M. (2019). Türkiye'de internet bağımlılığı araştırmaları: bir içerik analizi çalışması, *The Turkish Journal on Addictions*. 6(3), 775-793.
- Burkay, S. (2008). Teorik çerçevede suç, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2, 4.
- Bushra, R., Aslam, N. ve Ahmed, K.Z. (2013). Drug misuse, dependence and addiction, *Journal of Applied Pharmaceutical Science*, 3(03), 1-7.
- Cavlak, M., ve Aşıcıoğlu F. (2008). Uçucu madde istismarı volatile substance abuse, *Toksikoloji Dergisi*. 6 (1-2), 43-53.
- Clark, T. N. (1969). *Gabriel tarde on communication and social influence: Selected papers*, Chicago and London. University of Chicago Press.
- Cömert, Ö., ve Sevim, Y. (2017). Çocuk ve suç ilişkisinin sosyolojik suç kuramları ile incelenmesi, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 29-40.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry veresearch design: Choosing among five approaches*, USA: Sage.
- Çalı, H. H. (2012). Türkiye’de kentsel mekânda mağdursuz suç örneği olarak uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 37-56.
- Çebi, M.S. (2012). Yeniliklerin yayılmasında sosyal taklidin ve kanaat önderlerinin işlevsel önemi: Gabriel Tarde’ın sosyal taklit teorisi açısından bir inceleme, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (34), 1-18.
- Diego, M.A., Field, T.M., ve Sanders, C.E. (2003). Academic performance, popularity, and depression predict adolescent substance use, *Adolescence*, 38(149), 35-43.
- Dönmezer, S. (1975). *Kriminoloji*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Duman, M. Z. (2021). Van’da madde kullanımı ve bağımlılığı etkileyen ailesel faktörler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (45), 313-336. <https://doi.org/10.21497/sefad.944096>
- EGM (2025). Operasyonlar, (<https://www.narkotik.pol.tr/arama/ara/operasyonlar>)
- EGM (2024). Türkiye uyuşturucu raporu, EGM Yayın Katalog No: 769 NSB Yayınları: 55 Yayın No: 2024/1.
- EGM (2023). Madde kullanıcıları profil analizi 2022 yılı narkolog raporu, Ankara.
- Ellwood, C. A. (1901). The theory of imitation in social psychology, *American Journal of Sociology*, 6 (6), 721-741.

- Erbay, E., Oğuz, N., Yıldırım, B., ve Fırat, E. (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 597-609.
- Erbaydar, T., Lawrence S., Dagli E., Hayran O., ve Collishaw, N.E. (2005). Influence of social environment in smoking among adolescents in Turkey, *Eur J Public Health*, 15, 404-410.
- Erdoğan, F.C. (2022). *Overdose Türkiye, narkotiklerden mafyaya uyuşturucunun yüzyıllık istilas*. Doğan Kitap.
- Erdönmez, E., ve Çelik, F. (2016). *Kentsel mekânda kamusal alan ilişkileri*, TÜBA-KED, (16), 145-163.
- Ergün, N., ve Yirmibeşoğlu, F. (2005). *İstanbul'da 2000-2004 yılları arasında suçun mekansal dağılımı, Planlamada yeni politika ve stratejiler riskler ve fırsatlar*, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 29, İstanbul, 295-307.
- Erekmeççi, M., ve Türk, E. (2022). Kentsel suç ve yok mekân; radikal kriminoloji kuramı bağlamında sosyolojik bir değerlendirme, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 9(90), 2829-2842.
- Ersoy, Ö. (2015). Kahramanmaraş il merkezindeki lise son sınıf öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen faktörler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Eryalçın, M., ve Duyan, V. (2021). *Suçta sürüklenen çocuk ve gençler*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Espada, J.P., ve Irles, D.L. (2009). *Basic concepts in drug addiction*, (<http://cesie.org/media/EBOOKpreventingdrugabuseEN.Pdf>, 18.07.2024).
- European Drug Report (2024). European drug report 2024: Trends and developments. (https://www.euda.europa.eu/event/2024/06/launch-event-european-drug-report-2024_en 15.3.2025)
- Flick, U. (2013). Mapping the field. In U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* içinde (ss.3-18), Los Angeles, USA: Sage.
- Gaspar, J. M. (2012). *Drug use and delinquency: Causes of dropping out of high school?*, Texas: LFB Scholarly Pub. LLC.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Pharmakon.
- GMGM (2023). Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü, 2023 yılı faaliyet raporu. <https://muhafaza.ticaret.gov.tr/data/5d31b1ee13b876092c062161/2023%20y%C4%B1l%C4%B1%20faaliyet%20raporu.pdf>, 02.10.2024).
- Güllü, İ. (2014). Suç olgusuna teorik ve eleştirel bir yaklaşım, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (3), 104-107.
- Gümüşçü, N., Karaman, H., ve Yaman Ö. M., (2021, 26-27 Aralık). Netflix'teki gençlik temalı filmlerde bağımlılık yapan madde kullanımı sahnelerinin incelenmesi. Anadolu kongreleri 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Diyarbakır.
- Gündüzöz, İ. (2016). Türkiye ve dünyada güvenli kent yaklaşımı: kentsel güvenlik mi? Güvenli kent mi?, *Türk İdare Dergisi*, 483, 335-370.
- Gruenewald, P. J., Freisthler, B., Remer, L., LaScala, E. A., ve Treno, A. (2006). Ecological models of alcohol outlets and violent assaults, *Crime Potentials and Geopolitical Analysis Addictions*, 101, 666-677.
- Hammer T.R. (2011). Sosyal öğrenme teorisi. Goldstein S, Naglieri JA. (Ed.), *Çocuk davranışı ve gelişimi ansiklopedisi* içinde. Springer.
- Harshita (2021). Netflix addiction- A life hacker: Short communication. *International Journal of Science and Healthcare Research*, 6(3), 395-400.

- Hideg, G., ve Manchin, R. (2007). *Enviroment and safty in European Capitals. European international crime survey*, EUICS Working Paper Series, Gallop, Europe.
- Irles, D. L., Espada, J. P. Perona, S., ve Burkhart, V. C. G. (2013). Family prevention of drug use in Europe: a critical review of EDDRA programs. *Addiciones*, 25(3), 226-234.
- Işık, O ve Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları /Sultanbeyli örneği*. İletişim Yayınları.
- JGK (2023). Jandarma Genel Komutanlığı, 2023 yılı faaliyet raporu. <https://www.jandarma.gov.tr/jandarma-genel-komutanligi-2023-yili-faaliyet-raporu-yayinlandi>
- Kadan, G., ve Aral, N. (2024). Türkiye’de ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadele konusunu ele alan çalışmaların incelenmesi: teknoloji ve madde bağımlılıkları, *Bağımlılık Dergisi*, 25(4), 451-467.
- Kalonya, D.H., ve Yıldırım, Z. (2019). Kent suçu ya da kente karşı suç: İzmir örneği, *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 30(11), 746-767.
- Karakuş, B. N., Özdengül, F., Solak Görmüş, Z. I. ve Şen, A. (2021). Bağımlılık fizyopatolojisine genel bakış, *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 158-166.
- Karasu, M. A. (2017). Kentsel mekânda suç korkusu-Şanlıurfa örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 41-76.
- Karslı, N. (2016). Psiko-sosyal açıdan şiddet ve çözüm yolları, *Dinbilimleri Journal*, 16(3).
- Karriker-Jaffe, K.J. (2011). Areas of disadvantage: a systematic review of effects of area-level socioeconomic status on substance use outcomes, *Drug Alcohol Rev*, 30, 84-95.
- Kaşıkcı, Ş. (2014). *Ergenlik döneminde riskli sağlık davranışları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve kentlileşme*. Okutan Yayınları.
- Keleş, R. (2021). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2005a). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 149-174.
- Kızmaz, Z.(2005b), Kriminolojide yeni yönelimler: bütünleşik (integrated) suç kuramları-I, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 349-377.
- Koob, G. F. ve Le Moal, M. (2008). Addiction and the brain antireward system, *Annual Review of Psychology*, 59, 29-53.
- Korkmaz, İ. (2003). *Sosyal öğrenme kuramı, gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Pegem Yayıncılık.
- Lengerli, A. (2010). Eş şiddeti suçu ile ilişkili olabilecek psiko-sosyal faktörlerin belirlenmesi ve suç analizi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (2016). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi*. Pegem Akademi.
- Ögel, K., Taner S., ve Yılmaz Çetin, C. (2003). *Ergenlerde madde bozukluklarına yaklaşım kılavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2017). *Bağımlılık ve tedavisi genel kitabı*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özcebe, H. (2008). *Gençler ve sigara*, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Öztürk, F. C. (2023). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımının incelenmesi, *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University*, 47(3), 1071-1083.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. Pegem Akademi.

- Payam, M. M. (2019). Dirençli kentlerde belediyelerin suç önlemedeki rolüne yeni bir bakış, *İdealkent*, 10(28), 1020-1049.
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 30(2),143-148.
- Rondeau, M. B., Brantingham, P. L., ve Brantingham, P. (2005). *Crime analysis for design professionals:architects. Landscape Architects, Urban Designers and Planners*. Proceedings of EDRA 36, Design for Diversity Conference, Vancouver, 85-122.
- SGK (2023). Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2023 idari faaliyet raporu, (<https://sg.gov.tr/2023-yili-idare-faaliyet-raporu> 14.09.2024)
- Şahin, E., ve Dostoğlu, N. (2007). Kentsel mekân tasarımında doğal verilerin kullanımı, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12(1), 29-40.
- Sezgin, E., Evren, C., Çınar, Ö. G., Küçüköncü, S., ve Kılıç Bayram, M. (2010). Antiepileptikbarbeksaklon (maliasin) bağımlılığı olan iki olgu, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 23, 128-132.
- Siegel, L. J. (1989). *Criminology*, West Pub. Company
- Sutherland, E., ve Cressey, D. R. (1978). *Criminology*, New York: J. P. Lippincott Company.
- Tarhan, N., ve Nurmedov, S. (2019). *Bağımlılık sanal veya gerçek bağımlılıkla başa çıkma*. Timaş Yayınları.
- Terzi, E., ve Koçak, Y. (2014). Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentlileşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karşılı Hemşehri Dernekleri Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 137-150.
- Thanki, D., ve Frederick, B. J. (2016). Social media and drug markets, *Internet and Drug Markets*, 115-123.
- Tucker, J.S., Green Jr, H.D., Zhou, A.J., Miles, J.N.V., Shih, R.A., ve D’Amico, E.J. (2011). Substance use among middle school students: Associations with self-rated and peer-nominated popularity, *Journal of Adolescence*, 34(3), 513-519.
- Trucco, E.M., Colder, C.R., Bowker, J.C., ve Wieczorek, W.F. (2011). Interpersonal goals and susceptibility to peer influence: Risk factors for intentions to initiate substance use during early adolescence, *The Journal of Early Adolescence*, 31(4), 526-547.
- Toprak, S., Doğru, A., ve ve Gümüş, B. (2010). Türkiye’de uyuşturucu madde suçları ve sosyo-demografik özellikleri. *Cumhuriyet Medical Journal*, 32(1), 19-25.
- TÜİK (2024). Hanehalkı işgücü araştırması raporu. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz-Eylul,-2024-53519> 23.11.2024)
- TÜİK (2023). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>
- Uğurlu T. T., Şengül C. B., ve Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1):37-50
- Ünübol, H., ve Hızlı Sayar, G. (2022). Substance use and its risk factors in Turkey: A nationally representative sample study. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 21(2), 476-423.
- Whitesell, M., Bachand, A., Peel, J. ve Brown, M. (2013). Familial, social, and individual factors contributing to risk for adolescent substance use, *Journal of Addiction*, 2013, 1-9.
- Wexler, M. (1991). Adolescent drug use and psychological health: A longitudinal inquiry: Comment, *American Psychologist*, 46(2), 165.

Yazıcıoğlu Halu, Z. (2010). *Kentsel mekân olarak caddelerin mekânsal karakterinin yürünebilirlik bağlamında irdelenmesi Bağdat Caddesi örneği*, [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Etik kurul onayı

Kullanılan yöntem itibarı ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.